

Osmanlı Telif Hukuku İle İlgili Mevzuat

Legislation On Ottoman Copyright Law

Diren ÇAKMAK*

ÖZET

Çalışmada ülkemizde telif hukukunun 157 yıllık bir geçmişi olduğu gerçeği ortaya çıkartılmaya çalışılmış; ülkemize telif hakları kavramının ilk olarak 1850 tarihli Encümen-i Daniş Nizamnamesi ile girdiği, Osmanlı Devleti'nde telif haklarına dair ilk ana mevzuatın 1857 tarihli Telif Nizamnamesi olduğu, 1870 yılında Telif Nizamnamesi'ni tamamlar şekilde Telif ve Tercüme Nizamnamesi yürürlüğe konulduğu, Osmanlı Devleti'nde telif haklarına dair ikinci ana mevzuatın 1910 tarihli Hakk-ı Telif Kanunu olduğu ortaya konulmuştur.

ANAHTAR KELİMELER

Osmanlı Devleti'nde telif hakları, Encümen-i Daniş Nizamnamesi (1850), Telif Nizamnamesi (1857), Telif ve Tercüme Nizamnamesi (1857), Hakk-ı Telif Kanunu (1910).

ABSTRACT

In this study the age of copyright law in Turkey is 157 years is determined and, the fact that copyright as a term has entered in our country in the year 1850 with Statute of Encümen-i Daniş, the first legal text on copyright is Statute of Copyright dated 1857, Statute of Copyright and Translation dated 1870 is compensatory legal text of Statute of Copyright, the second legal text on copyright is Code of Copyright dated 1910 is determined.

KEY WORDS

Copyright in the Ottoman State, Statute of Encümen-i Daniş (1850), Statute of Copyright (1857), Statute of Copyright and Translation (1870), Code of Copyright (1910).

* Arş. Gör., Çankaya Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

I. Giriş

Telif hakları, yaratılan her türlü bilimsel, edebi, musiki ve sinema eseri üzerinde kişilerin sahip oldukları haklardır. Telif hakları, patentler, markalar, endüstriyel tasarımlar ve modellerin konusunu teşkil ettiği sınai haklarla birlikte fikri mülkiyet haklarını oluşturmaktadır. Telif hakkı gayri maddi mallar üzerinde mevcuttur ve sahibine doğrudan egemenlik sağlar. Telif hakları manevi ve mali haklardan oluşur. Söz konusu mali ve manevi haklar, eser sahibine, eser üzerindeki mutlak hakkın sağladığı yetkililerdir.

Eser sahibinin manevi haklarını; eseri kamuya sunma, eserin adını belirleme, eserde değişiklik yapılmasını yasaklama, eser sahibinin malik ve zilyede karşı hakları oluşturmaktadır. Eser sahibinin mali haklarını ise; işleme, çoğaltma, yayma, temsil ve umuma iletim hakkı oluşturmaktadır. Telif hukukunda, eserden ekonomik kazanç elde etmeyi sağlayan mali hakların kullanım yetkisi verilebilmekte, öte yandan manevi hakların kullanım yetkisi verilememektedir.

Süratle değişen toplum yaşamında eserin toplumsal beğeniye sunulmasında eserin yorumu, gelişmiş teknoloji ile çoğaltılması, tanıtımı, yayınlanması önem teşkil etmektedir. Çünkü bireyler kendilerine ne sunulduğunun yanında nasıl sunulduğuna da dikkat etmektedirler. Bu bağlamda, telif haklarından bahsederken bu hakları tamamlayan bağlantılı haklardan söz etmekte yarar vardır.

Bağlantılı haklar, günlük dilde telif haklarından bahsederken telif haklarının içerisindeymiş gibi kullanılmaktadır. Oysa ki akademik dilde, bağlantılı haklar kavramı, telif hakları kavramının dışında yer alır. Bağlantılı haklar, eser sahibinin manevi ve mali haklarına zarar vermemek kaydıyla; bir eseri özgün bir biçimde yorumlayan, tanıtan, söyleyen, çalan ve çeşitli biçimlerde icra eden sanatçıların; bir icra ürünü olan veya sair sesleri ilk defa tespit eden fonogram yapımcıları ve radyo-televizyon kuruluşlarının sahip oldukları haklar¹ ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren film yapımcılarının sahip oldukları hakları içerir. Bağlantılı haklar kavramı, eserlerin topluma sunulmasının artan önemi sebebiyle ortaya çıkmıştır.

¹ İcracı sanatçılar, fonogram yapımcıları ve radyo-televizyon kuruluşlarının haklar kapsamındadır.

1. Telif Haklarının Niteliği

Telif hakları kavramının anlaşılması açısından telif haklarının niteliğinden bahsetmekte fayda vardır. Telif haklarının niteliğini açıklayan çeşitli teoriler mevcuttur. Bu teoriler, fikri mülkiyet teorisi, tekelci hak teorisi, şahsiyet hakkı teorisi, malvarlığı hakkı teorisi ve eser sahipliği teorisidir.

Fikri mülkiyet teorisine göre, şahısların kendi fikri emek ürünleri üzerinde mülkiyet hakkı gibi doğal hakları bulunduğu kabul edilmiştir.² Bu bağlamda fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklar, sağladıkları kapsamlı ve tekelci yetkiler itibarıyla mülkiyet hakkına benzetilmekte ve bu haklar üçüncü kişilere karşı öne sürülebilmektedir. Fakat, fikir eserleri üzerindeki hakları mülkiyet hakkı olarak nitelendirmek olanaklı değildir. Nitekim telif hakları mülkiyet hakkı gibi sınırsız değildir ve süreyle sınırlıdır. Ayrıca telif hakları manevi hakları da içerir. Mülkiyet hakkı mutlak olarak devredilebilir, öte yandan telif haklarının yalnızca mali haklar kısmını devretmek olanaklıdır. Buna ek olarak, mülkiyet hakkı zilyetliğin tesisi veya tapu siciline tescil ile kazanılmaktadır, oysa ki fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklar hiçbir işleme veya irade beyanına gerek kalmaksızın yaratıldığı andan itibaren korunur. Telif haklarının mülkiyet hakkıyla ortak olan niteliği, her iki hakkın da mutlak hak kategorisi içinde değerlendirilmesidir.

Tekelci hak teorisine göre, telif hakları bir taraftan yaratıcı dışındaki şahısların yetki ve müdahale imkanları bakımından diğer taraftan da bizzat yaratıcının topluma karşı sorumluluk ve yükümlülükleri itibarıyla fikir ürünü üzerindeki yetkilerin sınırlandırılmış olduğu ve eser sahibine tekelci yetkiler sağlayan bir hak kategorisidir.³ Fikir ve sanat eserlerini üretmek sadece ulusal düzeydeki entelektüel yaşama katkı değil, aynı zamanda dünya kültür ve sanat havuzuna katkıdır. Bu sebeple, eser sahibine fikri ürün üzerinde sınırsız yetkiler tanımak yerinde değildir. Dolayısıyla, telif hakları, fikir ve sanat eserleri üzerinde toplumsal sorumluluk sebebiyle sınırlandırılmış yetkileri ifade eder.

Şahsiyet hakkı teorisine göre, telif hakları şahsiyet haklarının bir parçasıdır. Fakat, telif haklarını sadece, kişilik hakkının bir parçası olarak telakki etmek uygun değildir. Telif hakkı kişilik hakkından farklıdır. Telif hakkı, eseri oluşturmakla, kişilik hakkı ise doğumla kazanılır. Telif hakkı üzerinde tasarruf hakkı mevcuttur, kişilik hakkında ise tasarruf hakkından söz edilemez. Telif hakkı

² Nuşin Ayiter, *Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri*, Ankara:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1981, s. 33

³ Şafak N. Erel, *Türk Fikir ve Sanat Hukuku*, Ankara, 1998, s.6

ekonomik değerle ölçülebilir, ancak kişilik hakkının parayla ölçülmesi olanaklı değildir. Telif hakkı mirasçılara intikal eder, ancak kişilik hakkı miras yoluyla geçmez. Telif hakkında yasalarla belirlenmiş koruma süreleri vardır ve koruma süresi ortadan kalktığında telif hakkı üzerindeki tasarruf da ortadan kalkar. Ancak kişilik hakkı için böyle bir durumdan bahsetmek olanaksızdır.

Malvarlığı teorisine göre, telif haklarının mali haklar kısmı asli öneme sahiptir ve telif hukuku eser sahibinin iktisadi çıkarlarını korumak üzere doğmuş ve gelişmiştir. Bu teoriyi de telif hakkının niteliğini belirtmek üzere başlı başına benimsemek yerinde olmayacaktır. Çünkü eser üzerindeki mali hakların devrinden sonra dahi, manevi hakları devretmek mümkün olmadığından, eser sahibinin manevi hakları devam eder.

Eser sahipliği teorisine göre, telif hakkı, yaratıcı ile yaratılmış eser arasında meydana gelen objektif bir hukuki durumdur. Bu teoriye göre eser sahipliği, malvarlığına ve şahsiyete dair çeşitli hak ve yetkilerin doğduğu hukuki bir durumdur,⁴ telif hakları tek tek hakların toplamı olarak kabul edilmemektedir. Fakat, telif hakkını sadece objektif hukuki durum olarak açıklamak yerinde değildir. Nitekim mülkiyet hakkında da çeşitli yetkiler doğar fakat bunlar objektif hukuki durum olarak değil hak olarak nitelendirilir.

Bu bağlamda, eser sahipliği teorisinin telif haklarının niteliğini açıklamaya en elverişli teori olduğunu söylemek mümkündür. Eser sahipliği, eser niteliğindeki bir fikri ürünün yaratılmasıyla, ilk önce yaratıcının şahsında meydana gelen bir objektif hukuki statüdür. Bu hukuki statüde ilk olarak yaratma olgusuyla eseri meydana getiren eser sahibi bulunur. Yaratıcının şahsında yaratma dolayısıyla gerçekleşen bir hukuki durum, bir kısmı onun malvarlığına, bir kısmı da şahsiyet çerçevesine ilişkin hak ve yetkilerin birleşiminden ibarettir.⁵ O halde telif hakkının sadece hak olarak değil veya sadece objektif bir durum olarak değil, her ikisinin birleşimi şeklinde düşünmek yerinde olacaktır.

2. Telif Haklarının Diğer Haklarla İlişkisi

Telif hakları insan haklarından sayılmaktadır. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 27 inci maddesine göre: "Herkes toplumun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatların lezzetine varmak, bilim alanındaki ilerleyişe katılmak ve bundan yararlanmak hakkına sahiptir. Herkesin,

⁴ Ömer Duman, Nazmi Karyağdı, *Telif Kazançlarının Hukuki Mahiyeti ve Vergilendirilmesi*, Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s.16

⁵ Şafak N. Erel, *Türk Fikir ve Sanat Hukuku*, Ankara:İmaj Yayınevi,1998, s.14

sahibi bulunduğu her türlü bilim, edebiyat veya sanat eserlerinden doğan manevi ve maddi haklarının korunmasını isteme hakkı vardır.”

Telif hukukunda özel hukuk alanına giren yönlerin ağır bastığını söylemek mümkündür. Nitekim, telif hukukunun; bir eser üzerindeki hakların ve eser alenileştikten sonra da bazı manevi hakların korunması bakımından Medeni Hukuk, bazı fikir ve sanat eserlerinin maddi mallar üzerinde cisimlenmeleri bakımından Eşya Hukuku, eser sahibinin ölümünden sonra manevi ve mali hakların akıbeti bakımından Miras Hukuku, mali hakların devri söz konusu olduğunda yapılacak sözleşmeler bakımından Borçlar Hukuku, sansür bakımından Basın Hukuku, eser sahibinin manevi ve mali haklarının ihlalinde söz konusu suçun cezalandırılması bakımından Ceza Hukuku, fikri emeğin karşılığının verilmesi bakımından İş Hukuku, telif haklarını koruyan anlaşmalar bakımından Devletler Hukuku, eser üzerindeki mülkiyet hakkını güvence altına alan Anayasa'nın 35. maddesi bağlamında Anayasa Hukuku ile ilişkisi mevcuttur.

3. Telif Haklarının Tarihçesi

Üzerinde tam bir uzlaşma sağlanamamakla birlikte, telif haklarının başlangıcı, XV. yüzyılda Avrupa'da matbaanın icadı olgusuna bağlanmaktadır.⁶ Baskı tekniğindeki gelişmelerin, telif hakları tarihinde önemli bir dönüm noktası olduğunu söylemek mümkündür.

İlk çağlarda, eser sahibinin eseri üzerinde manevi çıkarlarının varlığı maddi çıkarlarının varlığından önce kabul edilmiştir. Eski Yunan ve Roma medeniyetlerinde, başkasına ait bir eseri, kendisine mal etmek, haysiyetsizlik suçu olarak cezaya tabi tutulmuştur.⁷ Ancak yine de Eski Yunan ve Roma'da fikri eser üzerinde bir hak olabileceği düşüncesi yavaş yavaş bulanık bir şekilde ortaya çıkmış olsa dahi, bu oluşum bir hukuk düzenini belirleyecek kadar gelişmemiştir. Nitekim Roma hukukunda, fikri eser ile, bu fikri içeren cisim arasında, kesin bir bağlılık mevcuttur. Öyle ki bir şiir kitabını veya bir tabloyu alan kimse, şiirlerin veya resmin de sahibi olarak kabul edilmektedir.

Orta Çağda, şeref, eser sahibine ait olmakla birlikte mülkiyet, el yazısıyla emek harcayarak nüshayı kopya edene aittir. Bu dönemde, yazar haklarıyla ilgili görüşler sadece dini inanç bağlamında değerlendirilmiştir. Rahipler manastırlarda Tanrı adına eski eserleri kopyalamış veya kendileri eser yazmıştır.

⁶ Mehmet Yüksel, *Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye*, Ankara:Siyasal Kitabevi, 2001, s. 240.

⁷ Nuşin Ayiter, *Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri*, Ankara:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972, s. 17

Bu işlerden kar sağlamak amacı güdülmeyeceğinden, eser sahibinin eser üzerinde mali bir hakkının olabileceği fikrinin hukuk düzenine yansması gerçekleşmemiştir.

Yeni Çağda, baskı tekniğindeki gelişmeler, eserlerin istenilen sayıda çoğaltılmasını olanaklı kılmıştır. Bu sayede, üretilen kitapların maliyeti azalırken, mevcut kitapların sayısı giderek artmış ve eserler ticari bir unsur haline gelmiştir. Böylece telif hakları kavramı oldukça şekillenmiştir.

Yakın Çağda, Batı Avrupa'da ulus-devletlerin sermaye birikimi artmış, bu devletlerde kitle eğitimi zorunlu kılınmış, kalkınma, rekabet, verimlilik gibi değerlerin olumlanması meşruiyet kazanmıştır. Böylece telif hakları kavramı, bugün anladığımız anlamda, hukuk düzeninin bir parçası olmuştur.

4. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmada ülkemizde telif hukukunun 157 yıllık bir geçmişi olduğu gerçeği ortaya çıkartılmaya çalışılacak; ülkemize telif hakları kavramının ilk olarak 1850 tarihli Encümen-i Daniş Nizamnamesi ile girdiği, Osmanlı Devleti'nde telif haklarına dair ilk ana mevzuatın 1857 tarihli Telif Nizamnamesi olduğu, 1870 yılında Telif Nizamnamesi'ni tamamlar şekilde Telif ve Tercüme Nizamnamesi yürürlüğe konulduğu, Osmanlı Devleti'nde telif haklarına dair ikinci ana mevzuatın 1910 tarihli Hakk-ı Telif Kanunu olduğu ortaya konulacaktır. Çalışma ile, Osmanlı telif hukukunun, sırf ilgili mevzuatın Latin harflerine çevrilmemesinden kaynaklı yok sayılması ve bunun bir sonucu olarak Türkiye'de telif haklarına dair ilk mevzuatın 1951 tarih ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu sayılması yanlışlığının giderilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü, Osmanlı Devleti'ne Telif Hakları Kavramının Girişi; ikinci bölümü Osmanlı Devleti'nde Telif Hakları Kavramının Gelişimi; üçüncü bölümü, Osmanlı Devleti'nde Telif Hakları Kavramının Gelişmesinde Sürekliliğin Sağlanması; dördüncü bölümü Osmanlı Devleti'nde Telif Hukukunun Yerleşmesi mevzularını kapsamaktadır.

II. OSMANLI DEVLETİ'NE TELİF HAKLARI KAVRAMININ GİRMESİ

Bilindiği üzere, Tanzimat'a kadar, Osmanlı Devleti'nde hukuk sistemi şeri ve örfi hukuka dayanmakta idi, 18. yüzyıldan itibaren ise devletin hukuk sisteminde Batı hukuku uygulamaları da yer almaya başlar. 18. yüzyıla kadar, devlet idaresi ve siyasetle ilgili pek çok düzenleme örfi hukukla yapılmıştır. İslam hukukunun; telif haklarının, 'mesalih-i mürsele' esasına göre idareciler tarafından, zamanın icaplarına göre tanzim edilip, kanun ve nizamnamelere bağlan-

ması bırakılan hususlardan biri kabul edilmesine cevaz vermesi nedeniyle⁸, Osmanlı'nın telif hukukunu örfi hukuk çerçevesinde ele almış olma ihtimali üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde; telif haklarının, Osmanlı hukuk sistemi içerisinde, padişahın kamu hukuku alanında koymuş olduğu kurallar çerçevesinde ele alındığına delil teşkil edecek herhangi bir belgeye rastlanamamıştır.

İslam hukukunda telif hakları tanınmaktaydı. Buna dair delile Hayreddin Karaman'ın Mukayeseli İslam Hukuku eserinde rastlamak mümkündür: "Mal ile ilgili olup medeni, iktisadi ve kültürel gelişmelerin ortaya çıkardığı üçüncü bir hak grubu daha vardır ki bunları aynı veya şahsi haklar içinde mütalaa etmek mümkün değildir. Bu haklar fikir ve sanat eserleriyle, patentler ile, firma isimleriyle, gazete, dergi gibi mevkutelerin imtiyaz haklarıyla ilgili bulunan haklardır. Mezkur haklar aynı hak değildir; çünkü bunlar muayyen bir mal üzerinde bahsi mevzuu olmadığı gibi fiilen elde edilmekten de uzaktırlar. Şahsi hak olarak da telakki edilemezler; çünkü hak sahibinden başka belli bir şahıs üzerine muayyen bir mükellefiyet yüklememektedir. Bir eser yazan, bir sanat eseri vücuda getiren, bir alet icat eden..kimse bunlarla ilgili hakkını korumak, bunların neşri ve yayılması halinde elde edilecek gelirden faydalanmak hakkına sahiptir. Bu hakkın tanınmasından maksat da ilim ve sanat çalışmalarını teşvik etmektir."⁹

İslam hukukunda telif hakkı tanınmakla birlikte söz konusu hakkın satılmayacağı hüküm olunmaktadır. Hayreddin Karaman'ın Mukayeseli İslam Hukuku eserinde, "Malların maddi ve manevi şeklindeki ayrımı İslam hukuku dışındaki bazı hukuklarda görülmektedir. Bunlara göre manevi mal, hariçte fizik varlığı bulunmamakla beraber insanın malvarlığı ve serveti içinde yeri olan mallardır: şahsi ve aynı haklar, menfaatler, telif hakları, sanat eserleri ve buluşlarla ilgili haklar, ticari unvanları kullanma hakkı vb. bunlar içinde yer almaktadır. Bu hukuklara göre kanunun bir insana verdiği ve tanıdığı her menfaat ve hak manevi maldır; alım satım konusu olabilir. Bu ayırım İslam hukukunun mal anlayışına uygun düşmemektedir. Fıkıhçılar mal ile mülkü birbirinden ayırmış, hakları ve menfaatleri mülk içinde mütalaa etmiş, mal saymamış ve bazı istisnalar dışında bunları -kendi zamanlarının şartlarında- akit mevzuu da yapmamışlardır.¹⁰ " tespitine rastlanmaktadır.

⁸ Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul:İz Yayıncılık, 2003, Cilt 3, s.9-10, 1.dipnot.

⁹ Hayreddin Karaman, 2003, age., s.9-10, 1.dipnot.

¹⁰ Karaman, 2003, age., s.22.

İslam hukukunda telif hakkının satışı olamayacağına dair diğer delile Halil Günenç'in *Günümüz Meselelerine Fetvalar* isimli eserinde de rastlamak mümkündür: "Satılık mal demek fıkıh kitaplarımıza göre elle tutulan, gözle görülen yararlı bir meta demektir. Şayet bir şey elle tutulup gözle görülmüyorsa, faydalı da değilse fıkhen buna mal denilmez. Ed-Durru'l-Munteka, İbnu Abidin ve diğer Hanefi fıkıh kitaplarının tümü bunu böylece ifade etmektedirler. Şuf'a hakkı bunlardan birisidir. Mesela birinin bir arsada ortaklığı veya komşuluğu vardır, sizin kendi hissenizi ya da arsanızı satmaya kalkışmanız halinde o ortaklığınızın veya komşunuzun müdahale edip sattığınız arsanın bedelini vererek onu satın alma hakkı vardır ki buna şuf'a hakkı denir. İslam'a göre şuf'a hakkı satılamaz. Yani şuf'a hakkına sahip olan bir kimse, bu hakkını bir başkasına satamaz. Çünkü hukuku mücerrededir, elle tutulup gözle görülmeyen bir haktır. İşte telif hakkı da bu kabil haklardandır. Elle tutulup gözle görülmeyen bir haktır. Bir kitap satılabilir. Ben başkasının yazdığı bir kitabı veya kendi yazdığım bir kitabı, elle yazmak suretiyle kopya etsem, istinsah etsem; o kopyayı, o nüshayı başkasına satabilirim. Burada satış söz konusudur. Çünkü orada elle tutulan gözle görülen bir mal vardır. Ama telif hakkı dediğimiz şey, yukarıda tarifi geçen hukuku mücerrededir ve onun satışı olmaz. Çünkü bu, mal tarifi içine giren bir şey değildir.¹¹" Öte yandan aynı eserin takip eden sayfasında, "Matbaa ortaya çıktıktan, kağıt çoğaldıktan sonra, pek çok şahıs kitap bastırarak suretiyle alışverişe başladı ve bu iş ticaret haline geldi. Kitapçılık, yayıncılık, matbaacılık..bire ticari meslek oldu. Bunları göz önüne alan pek çok alim, zamanın değişmesiyle mal mefhumunun değiştiğini beyan etmişlerdir. Buna göre bir şey, ister bir ayn olsun, ister bir menfaat olsun mücerred hak da olsa maldır.¹²" denilmektedir.

Osmanlı, özellikle Tanzimat'tan ve daha hızlı olarak da Islahat Fermanı'nın yayınlanmasından sonra Batı hukukuna hızlı yönelişin etkisiyle, telif hukuku alanında, diğer bazı hukuk alanlarında olduğu gibi, yabancı mevzuattan esinlenme yolunu tutmuş ve telif haklarına dair mevzuat çalışmalarına yönelmiştir. Ancak görünen o ki, Osmanlı, 'Çevre ve zaman faktörleri diyebileceğimiz dış faktörler, siyasi, iktisadi etkenler, bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, coğrafi faktörler, örf şeklinde tafsil edilen ahkâmın değişmesini zaruri kılan etkenlerin varlığını inkara kalkışmak ya da görmezlikten gelmek kabil değildir.¹³ düsturunu elden bırakmama ile İslam hukuku arasına sıkışmıştır. Matbaanın geç gelmesi,

¹¹ Halil Günenç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, İzmir:Anadolu Yayınları, 1998, Cilt I,s.370.

¹² Halil Günenç, 1998, age., s.371.

¹³ Mehmet Erdoğan, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, İstanbul:Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2007,s.238.

matbaanın kullanılmaya başlamasına rağmen, telif haklarının hukuk sisteminde yerini hemen alamaması bu sıkışık durumun bir tezahürüdür. Tanzimat sonrası Osmanlı yöneticileri, Batı hukukuna göre gerçekleştirdikleri telif haklarına dair mevzuata, İslam hukukundan mesnetler bulmayı hiç ihmal etmemişlerdir. Örfün değişmesine istinaden 'telif hakkının satışı olmaz', telif hakkının satışı olur' şeklinde yeniden yorumlanmıştır ki bu sayede Osmanlı hukuk sisteminde telif hakları kavramı sokulmuştur.

1850 tarihli Encümen-i Daniş Nizamnamesi¹⁴, telif eserin, herhangi bir şekilde dil ile ifade olunan fikri mahsul olarak değerlendirilmesi ve tab ve neşri uygun bulunan kitapların basılmasına dair usul ve esasları içermesi bağlamında, Osmanlı Devleti'ne telif hakları kavramının girdiğini gösteren ilk hukuki metindir. Söz konusu Nizamname'de eserlerin incelenmesinden sonra neşrine karar verilen eserler için yazara telif hakkı ödenmesi hüküm altına alınmıştır.

Tanzimat Fermanı ile devletin yapmakla yükümlü olduğu iş ve işlemlerin ihtisas birimlerince yürütülmesini teminen encümenlerin kurulması öngörülmüştür. Bu bağlamda, 1845 yılında Maarif Meclisi'nde tavsiye edilmiş ve 1850'de İrade-i Seniye ile kurulmuş olan Encümen-i Daniş, Fransız Akademisi örnek alınmak suretiyle, Osmanlı'da 1850 yılında inşaatı devam eden Darülfünun için ders kitabı hazırlanması ve fen bilimlerini de içine alacak biçimde Avrupa'da düşünce akımlarında ortaya çıkan değişikliklerin yakından izlenmesi amacıyla kurulmuştur. Bu kurum bilinen anlamda bir akademi değildir. Umum-i Maarif Meclisi'ne bağlı olarak çalışması öngörülen Encümen-i Daniş'in kuruluş ve görevleri Encümen-i Daniş Nizamnamesi ile düzenlenmiştir.

Nizamnamenin Latin harflerine çevrilmiş metni aşağıda yer almaktadır:

Encümen-i Daniş Nizamnamesi¹⁵ (1850)

Encümen-i Daniş Terkibi ve Azasının Seçim Şekli

Birinci Bend

Encümen-i Danişin azası iki kısım olup birisi dahili ve diğeri haricidir. Dahili azası kırk kişi olup artması caiz olmayacaktır. Harici azası sınırsızdır.

¹⁴ Günümüzde, "nizamname" ifadesi "tüzük", "talimatname" ifadesi ise "yönetmelik" ifadesiyle karşılanmaktadır. bkz. www.tdk.gov.tr -Güncel Sözlük.

¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, İrade Meclis-i Vala, No:6740

İkinci Bend

Birinci ve ikinci itibarıyla iki reis olarak ve lisana aşına olup da Türkçe yazıya mahareti olmayan zevat bazı kitapları tercüme ettiğinde bozukluklarını düzeltmek için azadan geçici olarak bir veya icabına göre daha ziyade musahhihler tayinine Encümen-i Daniş muktedir olabilecektir ve sıradan işleri için iki katibi olacaktır.

Üçüncü Bend

Encümen-i Daniş azası ve reislerinin ilk defa olarak defteri Umumi Maarif Meclisi tarafından tanzim olunmuş ise de bundan sonra dahilisinde bir azalık boş olduğundan mevcut azalardan her birisi harici azadan tercih edildiği zatın ismini yazdığı pusulayı Meclis mühürüyle mühürlü, hususi muhafazası altında, seçim gününde herkesin huzurunda arz ettiği zatın liyakat ve haysiyetini tarif ederek bu surette arz olunan zatların hali Encümence malum olduktan sonra kaç kişi ise her birinin namı üzerine malum usul üzere gizli olarak çoğunluk oyuna müracaatla nihayet kimin isminde en ziyade rey bulunur ise, o zat Encümen azalığına seçilmek üzere reislerin ve azanın mühürleriyle mühürlü bir mazbata yapılarak Umumi Maarif Meclisine gönderilip ve oradan yürürlükte olan usul üzere arz ve takdim ile padişahın iradesi gereğince azalığa tayin olunacaktır.

Dördüncü Bend

Reislik hizmetlerinin biri boş olduğunda Umumi Maarif Meclisinde dahili azalardan birisi çoğunluğun oyu ile seçilerek arz edildiği üzere padişahın müsaadesi buyurulduğu halde gereği icra olunacaktır.

Beşinci Bend

Reislerden birisi taşra memuriyetlerinden birine veya buraca Encümen Reisiği görevine mani olacak surette bir memuriyete tayin buyurulduğu halde, azalık görevi üzerinde kalmak üzere önceki bentte beyan olduğu vecihle diğeri seçilerek Padişahın müsaadesi olduğu halde yerine tayin buyurulacaktır. Sair aza dahi herhangi memuriyette bulunuyorsa azalığına zarar gelmeyecektir.

Altıncı Bend

Harici aza dahi Umumi Maarif Meclisi veya reisler tarafından Encümene arz olunacak ve uzak şehirlerde olup da kendisi azanın malumu olmaz ise onu sevk eden zat aracılığıyla ispat ederek onun üzerine oy çokluğuna mü-

racaat edilerek seçildikten sonra önceden anlatıldığı şekilde padişahın müsaadesiyle tayin olunacaktır.

Yedinci Bend

Yalnız reislerin memuriyetleri için birer adet berat ihsan buyurulacaktır. Gerek dahiliye ve gerekse hariciye azalarının bu surette seçip ve tayin olunduktan sonra özel şekilde olan ruusları ve Umumi Maarif Meclisi ve Encümen-i Daniş tarafından şahadetnameleri verilecektir.

Sekizinci Bend

Encümen-i Daniş azalığı, özel bir şeref ve meziyet olduğundan buna nail olanların unvanları ilave bulunacaktır.

Encümen Azalarında Aranılan Sıfatlar

Birinci Bend

Dahiliye azaları Encümende bulunarak ve hariciye azaları Encümen ile haberleşerek irfan ve kalem eserleriyle maarife hizmet etmeye muktedir olabilmelidir.

İkinci Bend

Dahiliye azalarının her birinin bir ferde uzmanlığı veya bir lisanında yeterli malumatı olması yeterli ise de Türk lisanına vakıf olup yani Türkçe bir kitap telif etmeye Arapça, Farsça veya sair lisanlardan Türkçe'ye bir kitap nakil ve tercüme edebilip yazılı olarak meramını ifadeye muktedir olması lazımdır. Fakat Türkçe yazıda tam bir mahareti olmadığı halde dahi eğer ecnebi dillerde ve sair fenlerde malumatı var ise seçilmesi caiz olacaktır.

Üçüncü Bend

Harici azaların Türk lisanına vakıf olmaları şart olmayıp herhangi lisanında olursa olsun Encümence malumat arz ederek Umumi Maarif için bir suretle faydalı olabilmesi kifayet edecektir.

Dördüncü Bend

Encümen-i Daniş bu surette her türlü malumat sahibi zevattan oluşacağına, yani ya Arapça ve Farsça bilmesinde veya yabancı lisan ve fenlerde maharet sahibi zevattan bulunacağına binaen daima iki reisin birisi zikredilen yüksek ilimlere ve diğeri yabancı lisanlar ve fenlere vakıf olması gerektiğinden malumat bakımından aynı bulunan iki zatın reis olarak bulunmaları

caiz olmayacaktır ve reislerin Umumi Maarif Meclisi azasından olması şart olacaktır.

Encümen-i Daniş'in Hizmeti

Birinci Bend

Encümen-i Daniş Türk lisanında çeşitli fenlere dair lazım gelen kitapların çoğaltılmasına ve Türk lisanına ilerlemesine hizmet edeceğinden öncelikle Umumi Maarif Meclisi tarafından bir kitabın telif ve tercümesine lüzum görünüp Encümene verilmesi halinde azasından biri oy çokluğu ile buna memur olunacaktır ve Encümen-i Daniş dahi bizzat bir kitabın telif ve tercümesine lüzum gördüğü halde Maarif Meclisinden izin alarak kezalik azasından birini memur edecektir. Bundan başka aza gerek belirli günlerde ve gerek fevkalade olarak Encümen toplandığı vakitte faydalı ilim ve fenlerin neşir ve tahsilinin kolaylaştırılması hususlarında hatırlarına gelen şeyleri ya layiha suretiyle yazılı olarak veya sözlü olarak arz ile onun üzerine müzakere olunacaktır ve yapılan müzakere mazbata suretiyle Maarif Meclisine verilecektir.

İkinci Bend

Bir kitabın tercüme veya telifine lüzum görüldüğü halde Encümen reisi tarafından evvela mevcut olan dahili azalardan ona muktedir kaç zat var ise onlara arz ve ilan olunarak numune olmak üzere her birine birkaç sayfa yazdırılıp numuneler birbirleriyle karşılaştırılarak yukarıda olduğu gibi oy çokluğu ile birisi tercih ve zikredilen kitabın tercüme ve telifi onu yazmaya havale olunacaktır.

Üçüncü Bend

Hariciye azaları yalnız yazılı olarak hizmet eda etmeye memur olup maari-fe dair yapacakları layihaları taslakları veya kitapları Encümene göndereceklerdir.

Dördüncü Bend

Gerek Umumi Maarif Meclisi'nin talebi ve gerek bizzat Encümen-i Daniş'in tayini üzerine telif ve tercüme olunacak kitaplar ve hariciye azalarının Encümen'e verip oranının kabul eyleyeceği şeyler Maarif Meclisine gösterilerek orda gerek içerdiği ve gerek ibarelerinin tarz ve tertibi tetkik olunduktan sonra tab ve neşre layık ve mahsursuz görülür ise usulü üzere yapılacak

mazbatası padişaha arz ile uygun görüldüğü takdirde Matbaa Amirliğinde tab ve neşir ettirilecektir.

Beşinci Bend

Encümenin toplanması için İstanbul'da bulunan dahiliye azalarının üçte biri mevcut olmak lazımdır. Bu cihetle azaların tamamının belirli günlerde devamı ve fevkalade işler müzakeresi için reislik tarafından vaki olan davete icabet eylemeleri icap edip herhangi bir geçerli özrü olduğu halde yazılı olarak durumunu bildirip gelen tezkeresi Encümende açıktan okunacaktır ve geçerli özrü olmadan iki üç defa gelmeyen olur ise, reis tarafından sual kılınacaktır ve eğer özürsüz bir sene kadar gelmeyen olursa, görevden alınıp yerine diğeri tayin olunacaktır.

Altıncı Bend

Gerek dahiliye azalarından ve gerek hariciye azalarından uzak şehirlerde bulunanlar buldukları yerlerin acayıplık ve garipliklerini ve Maarifçe öğrendikleri şeyleri yazılı olarak Encümen-i Daniş'e bildireceklerdir. Gelen evrakı dahi Encümen-i Daniş Umumi Maarif Meclisine gönderecektir.

Yedinci Bend

Encümen-i Danişin dahili azaları belirlenen yerde her ayın ilk cumartesi günü yazın saat dörtte ve kışın saat altıda mevcut bulunacaklardır ve sonraları işlerin çoğalmasında on beş günde bir veya haftada bir toplanacaklardır. Fevkalade bir iş ortaya çıktığında azanın toplanması lazım geldiği takdirde reis tarafından tezkireler ile davet olunacaklardır.

Sekizinci Bend

Fen ve sanatlara dair yapılacak kitaplar herkesin anlayacağı surette sıradan Türkçe olmasına dikkat ve ihtimam olunacağı gibi menkıbeler ve edebi eserlere dair güzel yazılı kitaplar yapıldığı halde dahi takdir olunacak ve övgüye layık bulunacaktır.

Mükafatların Şekli

Birinci Bend

İrfan sahibi haklarında olunacak mükafat Maarif ettikleri hizmete göre olması lazım gelip bu cihetle irfan sahiplerinin hizmetleri üç derece itibar olunmuştur. Şöyle ki, birisi kendiliğinden bir kitap tercüme ve telif eder ve bunun hazırlanması şart olmayıp fakat faydalı olduğu görülürse üçüncü

derece ve fevkalade birisi memuren veya kendiliğinden olarak telif ve tercüme edip o eserin varlığı gerekli olacak olursa ikinci derece ve fevkalade teliflerin içinden zuhur getirilir, yani Maarif adına veya fenlere dair yeni bir şey yapılırsa, birinci derece itibar olunacaktır.

İkinci Bend

Üçüncü derece hizmet eden olur ise, yaptığı kitabın geliri kendisine ait olarak imtiyazı verilecek veya bu imtiyaz bedelinde kendisine münasip görülecek para yardımı yapıp o kitaptan hasıl olacak gelir Umumi Maarif tahsisatına ait olacaktır.

Üçüncü Bend

İkinci derecede hizmet eden evvelki derecede olan imtiyaza nail olduktan sonra imtiyaz levhası namıyla Encümen mahalinde yapılan kitabeye ismi yazılarak isminin edebileşmesiyle onurlandırılacaktır.

Dördüncü Bend

Birinci derecede hizmet eden zata evvelki derecelerde olan imtiyazlardan başka bir adet madalya verilecektir.

Beşinci Bend

Zikredilen bu değişik imtiyazlara gerek dahiliye azaları ve gerekse hariciye azaları eşit olarak nail olabilecektir.

Altıncı Bend

Zikredilen derecelerin belirlenmesi, Encümence oy çokluğuna müracaat olunarak sonra da Maarif Meclisine mazbata ile durumunu beyan ile oradan dahi Padişahın izni ve fermanına bağlı olacaktır.

Encümen-i Daniş Nizamnamesi; sekiz bendden oluşan "Encümen-i Daniş Terkibi ve Azasının Seçim Şekli", dört bendden oluşan "Encümen Azalarında Aranılan Sıfatlar", sekiz bendden oluşan "Encümen-i Daniş'in Hizmeti", altı bendden oluşan "Mükafatların Şekli" olmak üzere dört kısımdan oluşmaktadır.

Encümen-i Daniş'de dahili ve harici azaların olduğu anlaşılmakta, bunlar arasında Hammer, Redhouse ve Bianchi gibi ünlülerin harici azalar arasında yer aldığı bilinmektedir. Encümen-i Daniş'in dahili azalarının Türk lisanına vakıf olmaları yani Arapça, Farsça veya sair lisanlardan Türkçe'ye bir kitap tercüme edebilir nitelikte olması ve/veya Türk lisanında tam mahareti olmasa da yabancı dillerde ve sair fenlerde bilgisi olanlar arasından seçilmesi öngörülmüş-

tür. Dahili azaların sayısı kırk ile sınırlı tutulmuştur. Encümen-i Daniş'in harici azalarının Türk lisanına vakıf olmaları şartı aranmaksızın herhangi bir yabancı lisanı bilenler arasından seçilmeleri öngörülmüştür.

Encümen-i Daniş, Türk lisanına tercüme eserler kazandırmayı amaçlamıştır. Telif ve tercüme edilecek kitaplarla Osmanlı Devleti'nin ilim ve fende ilerlemesinin sağlanabileceği umulmuştur. Nitekim Türk lisanına kazandırılacak eserler için mükafatlar öngörülmüştür. Bu mükafatların para, telif ve tercüme edenin isminin Encümen mahallindeki kitabeye isminin yazılması ve madalya olduğu anlaşılmaktadır.

1850'de açılan Darülmâarif'in ders programlarının düzenlenmesi ve bunlara ait sade dille yazılmış ders kitaplarının hazırlanması görevini de üstlenmiş olan Encümen-i Daniş'in, 1863 yılında Darülfünun'da derslere başlandığında, birkaç kitap dışında Darülfünun'da okutulmak üzere hemen hemen hiç kitap hazırlamadığı bilinmektedir. Encümen-i Daniş'in gerçek anlamda bir bilim derneği veya bir akademi olamayışının sebepleri, ilk üyeleri arasında yer alan bazı kişilerin ilimlerinin yetersizliği ve azaların bir çoğunun hatır için seçilmişliğindedir.

Osmanlı Devleti'ne telif hakları kavramının, matbaa ve kağıt imal tekniklerinin Osmanlı'da kullanılmaya başlanmasının hemen akabinde girmesi beklebilirdi. Ancak bu gerçekleşmemiştir. Çünkü Osmanlı'da önceleri matbaaya sıcak bakılmamıştır, dolayısıyla da 1830 yılına kadar tüm Osmanlı Devleti'nde sadece 97 kitap basılabilmektedir. Osmanlı Devleti'nde uzun yıllar matbaa kullanımını yaygınlaşmadığından, telif hakları kavramı ülkeye 1850 yılında girebilmiştir.

III. OSMANLI DEVLETİ'NDE TELİF HAKLARI KAVRAMININ GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti'nde gerçek anlamda telif haklarıyla ilgili ilk mevzuat düzenlemesi, Batı Avrupa devletlerinin desteğini almak amacıyla da yönelik olarak yapılan mevzuat düzenlemelerinden birisi olan, basılan nüshalar tükeninceye kadar eseri basana tekel hakkı tanıyan, 1857 tarihli Telif Nizamnamesidir.

Tanzimat dönemi Osmanlı bürokrat-aydınları, Avrupa fikir yaşamını aynen Osmanlı Devleti'ne nakletmeye çalışmışlardır. Ancak bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan özgürlük ortamının, Osmanlı Sarayı'nın geleceği açısından tehlikeli bir hal almaya başladığı düşünüldüğünden, 1856 yılında bir irade ile basımevlerinin yayınlarının kontrol edilmesi için memurlar tayin edilmiştir. Ardın-

dan 1857’de çıkarılan Matbaa Nizamnamesi ile basılacak yayınların ön kontrolü ve izin koşulu yasal düzenlemeye bağlanmıştır. Bu nizamnamede, kitap ve süreli yayınların tabında inhisari yetkinin Babıali’de olduğu hüküm altına alınmıştır. Bir diğer deyişle herkesin istediği kitabı tabetme veya ettirme yetkisine son verilmiştir. Ancak Matbaa Nizamnamesi’nin kitap tabı serbestisini ortadan kaldıran bu hükmü, altı maddeden oluşan Telif Nizamnamesi’nin birinci maddesi ile kaldırılmıştır.

Osmanlı Devleti’nde telif hakları kavramının gelişmeye başladığını gösteren Telif Nizamnamesi ile yazara hayat boyu imtiyaz tanınmıştır. Söz konusu Nizamnameye göre, eseri basanın eser üzerinde zilyetliği bulunmakta ve anlaşmalarla kararlaştırılan miktarın üzerinde çoğaltım gerçekleştğinde, basan kişi cezalandırılmaktadır. Nizamname’de hak ihlallerine karşı cezai müeyyide öngörülmemiş, belirlenen telif hakları ihlali hallerinde uygulanacak cezalar, 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu’nun çevirisi olan 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu’nun 241. Maddesi’nde düzenlenmiştir. Ceza Kanunname-i Hümayunu ile telif haklarının ihlali hallerinde ağır müeyyideler öngörülmüştür.

1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu’nun 241. Maddesi¹⁶ aşağıda yer almaktadır:

“Müellifin imtiyazatı aleyhine olarak basan veya bastıran ve imal ve icrası bir şahsa, yahut bir şirkete imtiyaz olarak hasredilmiş olan şeyi yapan ve yaptıran kimse bir nevi sahtekarlık etmiş olacağından tabettirdiği kütüb vesaire veyahut yaptırdığı şeyler zapt ile sahibi imtiyaza verilir ve beş mecrediye altınından yüz mecrediye altınına kadar cezayı nakdi alınır ve bu suretle hariçte tab ve imal olunmuş olanları memaliki mahrusaya ithal edenlerden kezalik beş mecrediye altınından yüz mecrediye altınına kadar cezayı nakdi ahzolunur ve bu makule matbuat ve mamulâtı bilerek satanlar bir mecrediye altınından beş mecrediye altınına kadar cezayı nakdi ahzile mücazat kılınırlar.”

Eser sahibinin mirasçılara ilişkin bir hükmün bulunmadığı, eser sahibine eserden doğan haklarını başkasına devretme hakkını tanıyan Telif Nizamnamesi uyarınca, devlet tarafından basılmasında lüzum görülen kitaplar için devlet, yazara gerekli bedeli ödemek durumundadır. Basım imtiyazlarına dair tüm hususların Maarif Meclisi’nin bilgisi dahilinde olması gerekliliğini hüküm altına alan Nizamnameye göre, kitapların basım imtiyazının devlete verilmesi ha-

¹⁶ Tertibi evvel, düstur, cilt I.,s.590

linde, tüm iş ve işlemlerin Maarif Meclisince yürütüleceği öngörülmüştür. Nizamnamenin Latin harflerine çevrilmiş metni aşağıda yer almaktadır:

Telif Nizamnamesi¹⁷ (1857)

Madde 1-Kitap tabına dair inhisari madde kaldırılmıştır, herkes istediği kitabı tabettirecektir.

Madde 2-Müellifine bir nevi mükafat ve emsaline taziyane şevk olmak üzere her müellif hakkında hayat şartile imtiyaz verilerek müddeti hayatında kendisinden başkası telif eylediği kitabı bastıramayacaktır.

Madde 3-Müellif kendisi bastıramadığı takdirde o kitabın tab'ı hususunda olan imtiyazını istek eden kimseye olunacak mukavele ve münasip bir baha ile ba sened fûruht edebilecektir.

Madde 4-İşbu mukavele ve fûruht keyfiyetinde Meclisi Maarifin dahi malumatı bulunacaktır.

Madde 5-Devletçe tab'ı lazım geldikte kezalik müellifine ne miktar şey verilmesi münasip ise Meclisi Maarif marifetile ita ettirilerek bastırılacaktır.

Madde 6-Tabolunacak kitabın mukavele olunan miktardan ziyade bastırılması memnu olduğundan hilafına cesaret edenler olursa adeta sirkat hükmünde olarak o makuleler hakkında kanunen icap eden ceza icra olunacaktır.

Telif Nizamnamesi'ne ilki 1872 yılında, ikincisi 1876 yılında olmak üzere, iki ek düzenleme yapılmıştır.

1872 yılında Telif Nizamnamesi'ne yapılan ilk ek düzenlemeyle, yazarın eseri üzerindeki koruma süresi 40 yıl olarak öngörülmüştür. 1857 tarihli Nizamnameye Zeyilolunan Fıkaratı Nizamiye'ye göre, yazar, eseri üzerindeki koruma süresince, eserden doğan telif haklarını devredebilmektedir. Yazarın ölmesi halinde, eserin koruma süresi dolmamış ise, eserden doğan telif hakları yazarın mirasçılarına intikal etmektedir. Söz konusu düzenleme ile tercüme eserlerde koruma süresinin 20 yıl olduğu belirtilmiştir. Tercüme edilen kaynak kitabın başkaları tarafından tercüme edilmesinin önünde herhangi bir engel yoktur. Tercüme edilen kitabın devlet tarafından satın alınmış veya tercüme eden tarafından tercüme eserden doğan hakların devlete bırakılmış olması halinde, söz konusu tercüme eseri basmak isteyenlerin Maarif Nezareti'nden ücret

¹⁷ Tertibi evvel, düstur, cilt II, s.229

mukabili ruhsat almaları öngörülmüştür. Telif hakkı ihlallerinde Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun 241. Maddesi'nin uygulanacağı hükme bağlanmıştır.

İlk ek düzenlemenin Latin harflerine çevrilmiş metni aşağıda yer almaktadır:

1857 Tarihli Nizamnameye Zeyil Olunan Fıkaratı Nizamiye¹⁸ (1872)

Telif olunan bir kitabın tabı ve neşri tarihinden itibaren kırk sene müddetle müellifinden gayrisi tarafından tab ve neşir olunamamak ve telif olunmuş bir kitabın mukaddeme ve zahrında veyahut sair mahallerinde "elsinei saireye nakil ve tercümesi müellifine aittir" ibaresi muharrer olduğu surette zikrolunan kırk sene müddet zarfında müellifinden ruhsat alınmadıkça aharı tarafından elsinei saireyi nakil ve tercüme edilememek üzere kitap celbederse kendisine imtiyaz verilecektir.

Zikrolunan kırk sene müddeti imtiyaziyenin inkizasından mukaddem müellif vefat eylediği halde müddeti bakiye emvali metruke gibi veresesine intikal eyleyecek ve müellif yahut veresesine nail olduğu imtiyaz müddetinin bir cüzünü veyahut tamamını ahara satmaya muktedir olacak ve müşterinin alacağı imtiyaz müddeti tekmi olmaksızın vefatı vukubulursa kezalik müddeti bakiyeye veresesine tasarruf edecektir.

Tercüme olunan bir kitabın nüshai mütercemesi hakkında dahi muamelele mezkure aynile cari olup yalnız müddeti imtiyazi yirmi sene olacak ve asıl kitap sair istek edenler taraflarından dahi her vakit tercüme edilmek mecaz bulunacaktır.

Telif ve tercüme olunan kitapların imtiyazı ya Devleti Aliyye canibinden satın alınmış veyahut imtiyazı müellif ve mütercimleri tarafından devlete terkedilmiş bulunursa bu gibi kitapları tabetmek isteyenler evvelema Maarif Nezaretine müracatla hazinesi celile için tensip edilecek bedeli vererek istihsali ruhsat etmedikçe tab ve neşir edemeyecektir. Tab ve neşir imtiyaz tahtında bulunan kitapları bila ruhsat tabedenler hakkında ceza kanunnamei humayununun iki yüz kırk birinci maddesi hükmünce muamele olunacaktır. Her müellif ve mütercim matbuat nizamına ittibaa dahi mecbur bulunacaktır.

1857 tarihli Telif Nizamnamesi'ne bu ilk ek düzenleme, 1867 yılından itibaren basılan kitap sayısının artması ve Osmanlı eğitim sisteminde görülen iyi-

¹⁸ Tertibi evvel, düstur, cilt II, s. 229

leşmelerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1867 yılından sonra basılan kitapların sayısının artmasının sebebi, kısıtlayıcı hükümleri ihtiva etmekle birlikte, Osmanlı basın rejimini uygarlaştırma girişimi olarak kabul edilebilecek olan, o dönemin Fransız Basın Yasası'ndan etkilenilerek hazırlanmış olan 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi ve Osmanlı eğitim sisteminde görülen iyileşmelerin sebebi ise 1869 tarihli Maarif'i Umumiye Nizamnamesi'dir.

1876 yılında Telif Nizamnamesi'ne ikinci ek düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeyle, büyük ve kapsamlı kitapları basanlara, dört yıl bu kitapları basabilme hakkı tanınmıştır. Ancak bir kitabın büyük ve kapsamlı olarak nitelendirilebilmesi için en az toplam sekiz yüz sayfa ve her sayfasında en az otuz yedi satır olması öngörülmüştür. Söz konusu büyük ve kapsamlı kitabın birden fazla cilt olması zorunluluğu yoktur. Her sayfası en az yirmi bir satır, en az toplam iki yüz sayfa ve içinde en az elli adet harita, atlas veya şablon bulunan harita, atlas ve sairlerini basanlara da dört yıllık imtiyazın tanınabileceği hükme bağlanmıştır.

Fakat söz konusu büyük ve kapsamlı kitapları dört yıl müddetle basma hakkını elde edenlerin, bu eserleri, imtiyazın verildiği tarihten itibaren bir buçuk yıl içerisinde basmamaları halinde, bu kimselerin imtiyazının son bulacağı, bu eserlerin sahipleri veya mirasçıları dilerlerse bu imtiyazı başkasına verebilecekleri öngörülmüştür. Söz konusu düzenleme ile kitabı basma imtiyazına sahip olan kimsenin ölmesi halinde, mirasçısının bu imtiyazı imtiyazın bitimine kadar kullanmaya devam edeceği hükme bağlanmıştır.

Basım imtiyazının büyük ve kapsamlı çalışmalar için dört yıl olarak öngörülmesinin sebebi matbaaların maliyetlerini düşürmektir. Nitekim matbaacı önce satılma şansı olan bir çalışma bulmak durumunda ve bunu basıma hazır hale getirmek zorundaydı. Bu bağlamda basım imtiyazının uzun olması durumunda, belirli bir süre bir eserin sadece bir matbaacı tarafından basılmasını sağlayacaktı ve bu matbaacı için kitabın basım maliyeti düşük olacaktı. İkinci ek düzenlemenin Latin harflerine çevrilmiş metni aşağıda yer almaktadır:

1857 Tarihli Nizamnameye Tezyil Olunan Fıkaratı Nizamiye¹⁹ (1876)

Madde 1-Müellif, yahut sahibi imtiyazı veya bunların veresiye berhayat olmayan büyük kitaplar tabettirmek isteyenlere dört sene müddetle imtiyaz verilecektir.

¹⁹ Tertibi evvel, düstur, cilt III, S. 431

Madde 2-Mazharı imtiyaz olmak üzere kebir addolunacak kitaplar gerek bir cilt olsun ve gerek müteaddit cüz ve ciltlere münkasım bulunsun eczai mecmuasının beher sahifesi otuz yedi satırdan aşağı olmamak üzere nihayet sekiz yüz sahifeyi havi olacak ve bir tertipten noksan kitap tab'ı için imtiyaz verilmeyecektir.

Madde 3-Harita ve atlasları ve sair tesaviri musannaayı şamil kitapların tab'ı için imtiyaz istida edenlerin basacakları kitapların sahifeleri yirmi bir satırdan ve tasvirleri dahi elli levhadan aşağı olmamak üzere heyeti mecmuası nihayet iki yüz sahifeyi havi olacaktır.

Madde 4-Bu misillu kitapların tab'ı için naili imtiyaz olanların taleb ve ihbarlarına göre tabedecekleri kitabın müteaddit cüz ve ciltlere taksimi mecaz olacaktır.

Madde 5-Sahibi imtiyazın sebebiyet ve kusur ile imtiyazı verilen kitabın nihayet bir buçuk sene zarfında tab'ı ikmal olunmadığı halde imtiyazı feshedilecek ve muahharan diğer talibi zuhur ederse yeniden ana imtiyaz verilecek ve teahhuru tab'ına matbaa tarafından sebebiyet verilmişse sahibi imtiyazın matbaa sahibinden zarar ve ziyana iddiasına salahiyeti olacaktır.

Madde 6-İşbu zeyl hükmünce kitap tab'ı imtiyazını haiz olanlar müddeti imtiyaziyeleri zarfında vefat eylediği halde bu bapta olan kaffei hukukları vereselerine intikal eyleyecektir.

Kanun-i Esasi'nin ilanından hemen sonra Telif Nizamnamesi'ne yapılan bu ikinci ek düzenlemenin tek sebebi vardı, Osmanlı ilim ve kültür hayatının zenginleşmesinin sağlanmasıdır.

Netice itibarıyla, Batı Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de telif hukukundaki gelişmeler gelişen üretim ilişkilerinin somut bir göstergesi olan basım ve teksir hakkı yani basım imtiyazlarının kabulü ile olmuştur.

IV. OSMANLI DEVLETİ'NDE TELİF HAKLARI KAVRAMININ GELİŞMESİNDE SÜREKLİLİĞİN SAĞLANMASI

1870 tarihli Telif ve Tercüme Nizamnamesi, Osmanlı Devleti'nde telif hakları kavramının gelişmesinde sürekliliğin sağlanması amacıyla yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu Nizamname ile Telif Nizamnamesi'nde düzenlenmiş hususlar tanzim edilmiştir. Bu sebeple Telif ve Tercüme Nizamnamesi, Telif Nizamnamesi'nin tamamlayıcısıdır.

Nizamnamenin Latin harflerine çevrilmiş metni aşağıda yer almaktadır:

Telif ve Tercüme Nizamnamesi²⁰ (1870)Giriş

Maarif Nizamnamesi gereğince, gerek İstanbul'da ve gerekse memleketin sair yerlerinde bulunan bütün mekteplerin öğretim usullerinin ıslah olunacağı, zikredilen nizamnameye uygun olarak, bahsedilen mekteplerde öğretilecek dillere ve ilimlere mahsus kitaplar zaman zaman telif veyahut diğer dillerden tercüme ettirileceğinden, tabii tertibine uyarak, bu defa çocuk mektepleri kitaplarından başlamak suretiyle bunlar için şimdilik gerekli on bir kitabın ne şekilde tertip olunması gerekeceğini belirten bir beyanname tanzim kılınmıştır.

İşbu kitapların, mümkün olabildiği kadar açık ve sade ibare ile yazılmasına ve çocukların öğrenimine zorluk ve yorgunluk vermeyip bilakis heves ve rağbetlerini celbedecek surette olmasına itina edilecektir. İşbu kitapların telifi için her birinin büyüklük ve zorluğuna göre münasip müddetler tayin edilecek olup, verilen müddet zarfında gelenler tetkik olunmak üzere kabul olunup ondan sonra gelenler reddolunacaktır. Gelecek kitapların içinde isteğe uygun yazılmış kitap çıktığı halde bunlardan en iyisi birinci itibar olunarak, yazarına birincilik mükafatı ve onun altında bulunan kitabın yazarına ikincilik mükafatı verilip, üçüncü derecede bulunan kitabın yazarı yalnız güzel sözle anılma (mansiyon) mükafatı alacaktır. Aşağıda gösterildiği gibi istenilen şekilde olan her bir kitap için yeteri kadar nakit mükafat belirlenmiş ve bundan başka yazarların kanunen sahip oldukları telif hakları da üzerlerinde bulunduğundan, yazarların mekteplerde kullanılacak eserlerinin baskı ve satışlarından da büyük menfaat sağlayacakları açıktır. İşbu maddi faydasına bakmazsak bu yolla kazanılacak şerefe ve şan, takdir edenlerin nazarlarında her şeyden ziyade rağbete şayan olduğu açıktır. Gerek bu şekilde arz edilen müsabakaya konulacak ve gerek sair suretle Maarif Meclisine gelecek kitapların tetkik ve kabulü ve yazar ve tercümanlarına verilecek mükafatın tayini hakkında kabul olunan nizamların hükümleri erbabının bilgisi olmak üzere;

Bir sureti aşağıda yazılmıştır. Zikredilen nizamın incelenmesinden anlaşılacağına üzere, müsabakaya konulacak kitapların mükellefleri red veyahut kabulden evvel Meclisçe bilinmediğinden, bu usulün, bu konuda alınacak kararın tarafsız olmasını temin edeceği düşünülmüştür. Bu kitaplar örneğinden başkası yıllık hacminde küçük parçalar halinde olacak, fakat içlerine

²⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, düstur I, cilt II

harita ve cetvel konulduğu halde bunlar gereğine göre katlanacaktır. Red-dolunan kitapların mahvedilmesi gerekmeyip, yazarları bu kitapları yine tab ve neşreceklerinden, bunların reddedilmesi, yazarlarının ümitsizliğe düşmelerini gerektirmez. Bundan başka, kabulüne mani olan sebepler bir pusulaya yazılarak beraber iade olunacağından, yazar, kitabı, sonra ıslah ile tekrar Maarif Meclisine tekrar takdim edebilir. Mükafat kazanarak kabul olunan kitapların itibarı, mevcuda nispetle olduğundan daha iyileri ortaya çıkarsa, onlara da derecesine göre mükafat verilecektir. Bu hususta daha ziyade malumat almak isteyenlerin, yazılı ya da sözlü Büyük Maarif Meclisinin İlmiye Dairesine müracaat etmeleri gerekir.

1. Madde: Bu kitaplar üç türdür. Birincisi büyüklük ve zorluğuna göre nakit mükafat tayiniyle müsabakaya konulan ve ikincisi sipariş olunmadığı halde hariçten takdim olunan ve üçüncüsü belirli bir ücretle bir zata tercüme veyahut teklif ettirilen kitaplardır.

Birinci Tür

Müsabakaya Konulan Kitaplar

2. Madde: Müsabakaya konulan kitapların beyanname ve şartları, Muharrem'den itibaren senede dört defa gazeteler veyahut hususi evrak ile ilan olunacaktır.

3. Madde: İşbu kitaplara üç derece mükafat tayin olunmuştur. En iyisine birinci mükafat ve bunun altında bulunana ikinci mükafat ve üçüncüsüne mansiyon verilecektir.

4. Madde: Birinci mükafata layık birkaç kitap çıktığı takdirde, ikinci mükafat verilmeyip bunun parası birinci mükafat parasıyla birleştirilerek yazarlara eşit olarak taksim olunacaktır.

5. Madde: İkinci mükafata müstahak birkaç kitap çıktığı takdirde yalnız buna mahsus olan mükafat yazarlarına eşit olarak taksim olunacaktır.

6. Madde: Takdim olunan kitapların yukarıda gösterilen üç türlü mükafattan hiç birisine layık olmadığı, fakat neşrinde bazı faydalar mülahaza olunması halinde, bu türlü kitapların yazarlarına mükafat namıyla değil, yalnız şevk vermek üzere munasip miktar para verilecektir.

7. Madde: Müsabakaya konulacak kitapların yazar veyahut tercümanlarının kim olduğunun malum olunmaması halinde, isimleri bildirilmeyip, yalnız bunların diğerlerinden fark ve ayrıma tabi tutulabilmesi için üzerle-

rine hususi bir ibare yazılacak, yazar kendi mühür ve imzasıyla bu hususa dair yazacağı tezkereyi bir zarf içine koyarak mühürleyecek ve kitabın üzerine de yazacaktır. Yazarların isimleri gizli kalması lazım geldiğinden bunlardan birisinin isminin kasten veya yanlışlıkla anlaşılması halinde kitabı reddolunacaktır.

8. Madde: Hiçbir mükafata müstahak görülmeyen kitapların yazarları kim olduğu kesinlikle malum olunmayarak sahiplerine iade olunacağından, kendi isim ve şöhretlerini bildirmeksizin münasip görecekları vasıta ile kitaplarını mühürlü vakalarıyla beraber aldıracaklardır. Reddolunan kitapların sahipleri istedikleri halde kitaplarını usulüne uygun tab ve neşir edebilirler.

9. Madde: Müsabakaya konulmak üzere teklif olunan kitaplar, yazarların münasip görecekları gizli vasıtalarla İlmiye Dairesi Başkıtabetine teslim olunacaktır.

10. Madde: Bu şekilde gelecek kitapların üzerinde bulunan ibareler, hususi bir deftere kayıt olunacak ve gelişine göre gereken numarası deftere yazıldıktan sonra işbu numara kitabın ve ekinde bulunan zarfın üzerine de konulacaktır.

11. Madde: Müsabakaya konulacak kitaplar, tayin olunan vakit geçtikten sonra getirildiği takdirde kabul olunmayacaklardır. Fakat o kitap, icabına göre tekrar ilan olunur ise, o halde belirlenen müddet zarfında kabul olunacaktır.

12. Madde: Tayin olunan müddetin geçmesinden sonra gönderilen kitaplar, Meclisçe tetkik edilerek içlerinden lazım gelenler de kabul ve mükafatları tayin kılındıktan sonra mükafatın dağıtılacağı gün gazeteler vasıtasıyla ilan kılınacaktır.

13. Madde: Mükafatın dağıtım günü, Maarif Nazırı Devletlü Paşa Hazretleriyle diğer vekiller ve büyük memurlardan zevatın Büyük Maarif Meclisinde hazır olduklarında, kabul olunan kitaplar, meydana getirilip ekleri olan zarfların mühürleri, hazır bulunanların huzurunda açılarak yazarlarının kimler olduğu beyan olunacak ve hemen o mecliste mükafatnamesi, Nezaret Makamından kendi eline teslim edilecektir.

İkinci Tür

Sipariş Olunmadığı Halde Hariçten Getirilen Kitaplar

14. Madde: Sipariş olunmadığı halde hariçten takdim olunan kitapların itibara şayan olmayan adilerinden başkası iki sınıf olup birisi mekteplere ve diğeri umuma mahsus olacaktır.

15. Madde: Mekteplere mahsus olan kitaplar ileride belirtildiği şekilde üç tür olup birincisi, mekteplerde kullanılması tavsiye olunan kitaplardır ki, bunlara birinci mükafat verilecektir. İkincisi, mekteplerde kullanılmak üzere övgüye layık bulunan kitaplardır ki, bunlara ikinci mükafat verilecektir. Üçüncüsü, mekteplerde kullanılmasına izin verilen kitaplardır ki, bunların yazarları mansiyona münasip müstahak olacaktır.

16. Madde: Umuma mahsus olan kitaplar da üç tür olup en iyisine birinci mükafat ve bunun altındakine ikinci mükafat verilecek ve üçüncüsü yalnız mansiyona müstahak olacaktır.

17. Madde: Derece alan her türlü kitabın on nüshası yazarları tarafından bedelsiz Maarif Nezaretine verilecek ve bunlar Büyük Maarif Meclisine ve üniversite kütüphanelerine ve diğere gerekli kütüphanelere konulacaktır.

Üçüncü Tür

Bir Bedel Tayiniyle Telif ve Tercüme Ettirilen Kitaplar

18. Madde: Belirlenen bedel ile kitaplar telif veyahut tercüme etmek isteyenler, Maarif Meclisine gösterecekleri numuneye uygun olmak şartıyla bir kitap telif veyahut tercümesini taahhüt edecekler ve bunun mukabilinde mukavele gereği tayin olunan parayı tamamen alacaklardır.

19. Madde: Böyle yazarların belirlenen vakitte kitaplarını teslim edememeleri halinde, bu kitaplar reddolunup belirlenen bedel de bu kitaplar için verilmeyecektir.

20. Madde: Böyle sipariş olunacak kitaplar da, taliplerinin bilgisi olmak üzere, gerektiği halde ilan olunacaktır.

21. Madde: Bu surette sipariş olunan kitapların bölümlere ayrılması suretiyle, yazar, son bulan bölümleri, belirlenen vakitte Meclise takdim edecek ve bunlar incelendikten sonra numuneye uygun olması halinde, kararlaştırılan bedelin o bölüme ait isabet eden miktarı, yazarın kendisine verilecek, sonradan getirdiği bölüm aktarılmayacaktır.

22. Madde: Yazar, hazırladığı kitabın bölümlerinden birisini, belirlenen vaktte getirmedeği ve yazarın o konuda kabul edilebilir bir özrü olmaması halinde, on beş gün daha beklendikten sonra yazarın mukavelesinin henüz icra olunmamış tarafı, hiç yokmuş hükmünde tutulup, kitap başkasına sipariş olunacaktır.

23. Madde: Kitapların ne surette ve ne şartlar ile telif veyahut tercüme ettirileceğini gösteren, tanzim olunan mazbatanın tasdikli bir sureti, taahhütte bulunan zatın eline verilecektir.

24. Madde: Müellif ve mütercimlerin bu gibi kitaplar üzerinde isimlerinden başka hiçbir hakları kalmayacağından bunların baskı ve satışı Maarif Nezaretine ait olacak ve fakat müellif veya mütercime bedelsiz on beş nüshası verilecektir.

Üç Türe Ait Maddeler

25. Madde: Müsabakaya birinci mükafata nail olan kitapların üzerine (Büyük Maarif Meclisinin kararıyla müsabaka birinciliği mükafatı almıştır.) ve ikinci mükafata nail olan kitapların üzerine (Büyük Maarif Meclisi kararıyla müsabaka ikinciliği mükafatı almıştır.) ve mansiyona nail olanlara (Büyük Maarif Meclisi kararıyla müsabaka mansiyon mükafatını almıştır.) ibareleri yazılıp, bu ibareler, yazar veyahut tercümanların isimleri altına konulacaktır.

26. Madde: Hariçten gelen kitaplar için tıpkı önceki bentte olan muamele icra edilecek, fakat müsabaka lafzı atlanacaktır.

27. Madde: Mekteplerde kullanılacak kitaplarda birincilik mükafat yazısı altına (İşbu kitabın mekteplerde kullanılması, zikredilen Meclis tarafından tavsiye olunur.) ve ikincilik mükafatı yazısının altına (İşbu kitabın mekteplerde kullanılması, zikredilen Meclis tarafından övgüye layık görülmüştür) ve mansiyon yazısının altına (Mekteplerde kullanılmasına, zikredilen Meclis tarafından ruhsat verilmiştir.) ibareleri ilave edilecektir.

28. Madde: Mükafata nail olan yazarların eline, durumu beyan eden özel bir mükafatname verilecektir.

29. Madde: Kitaplar için tayin olunan dereceler ve yazarlarının nail olduğu mükafat, bu konuda alınan kararı müteakip, gazeteler vasıtasıyla ilan edilecek, fakat bunlar için tayin edilecek para mükafatı kitapların tab ve neşrinde sonra verilecektir. Dolayısıyla yazarın belirli bir müddet zarfında kitabını tab ve neşredebileceği kabul edilebilir, yazarın, kefil göstererek taahhüt ey-

lemesi halinde, mükafat parası baskıdan evvel yazarın eline teslim oluncak ve kitabın tab ve neşir edilememesi halinde, yazar ile anlaşarak hariçten bir üstlenici marifetiyle kitap tabettirilecektir.

30. Madde: Mükafat kazanan kitapların müellif ve mütercimlerinin isimleri ve o konuda verilen kararın tarihi ve mükafatın miktarı, mükafat defteri adı verilen özel büyük bir deftere kaydolunacaktır.

31. Madde: Zikredilen defterden başka o tür kitap yazarlarının isimleri süslü levhalarla yazılarak Büyük Maarif Meclisi dairelerinde ve üniversite ve daha münasip mahallere asılacaktır.

32. Madde: Müellif veya mütercimlerin kendi isimlerini beyan etmeleri dahi caiz olup o halde mükafat parası, tayin edecekleri mahalle verilecektir. Fakat müellifin bu kararı, kitabın üzerine yazılmış olması lazım gelip sözlü olarak diğer bir yolla beyan olunduğu halde itibar edilmeyecektir.

33. Madde: Kitapları para mükafatına layık görülen yazarların, işbu mükafatı cömertlikle Maarif Veznesine terk eylemeleri caiz olduğu gibi bunları istedikleri halde, zikredilen meblağın tayin edecekleri diğer bir kitaba mükafat tahsis olunmasını talep eylemeye dahi salahiyetleri olacaktır.

34. Madde: İyiliksever bir zatın, bir kitabın erbabı tarafından telif veya tercüme ettirilmesi için bir miktar para vaad eylemesi halinde, o kitap onun namına olarak sipariş veyahut müsabakaya konulabilecek ve o gibi zevatın Maarif Nezaretinden tayin olunan mükafata bir miktar şey ilave etmeleri dahi caiz olacaktır.

35. Madde: Reddolunan kitapların kabulüne mani olan sebepler bir pusulaya yazılıp kitap ile sahibine verilecektir.

Çocuk Mektepleri İçin Müsabakaya Konulacak Kitapların Hazırlanmasını ve Şartlarını İçeren Beyannameler

Elifba

“Vav”ın hareke olarak kullanılmasında, çeşitli şekillerde telafuzu için alametler, “Ye”nin hareke makamında kullanılmasında diğer halinden ayrılması için alametler, kelimenin başında bulunan “Elif” harfinin harekesini belirten alametler, hece sonunda hareke makamında kullanılarak “Ha” harfinin diğerinden ayrılması için alametler, Arapça ve Farsça “Kaf”ların birbirinden ayrılması için alametler, hecenin yavaş yavaş talimi için;

Gayet sade ve kolay kelimelerden oluşan ibareler, kitapçığın ilk yazısında yeni işaretlerle beraber adi hareketler konulacak ve diğer yarısında yalnız yeni işaretler konulacaktır. Bunlardan başka heceleme için kolaylaştırmak için keşfolunacak her türlü usul yazılacaktır. Adi yazıda bilinen hareketler kullanılmadığı cihetle mümkün mertebeye bunların yerine konulacak ve diğer bazı kaideleri içermiş olarak heceleme için kolaylaştırmak üzere yukarıda beyan olunan harfler için bazı uygun alametler kullanılan usullere ters yani asıl şeklini bozacak surette olmayacaktır. Kullanılacak kelimelerin tamamı mümkün mertebeye çocukların bildikleri ve belki her gün kullandıkları kelimelerden ve bunların anlamları dahi onların idrak derecelerine uygun fikirlerden ibaret olacaktır. Başlangıçta sade ve kolaydan başlanıp yavaş yavaş birleşik ve zor kelimeler ve ibareler yazılacaktır. Herhalde çocuklara hoş görünüp rağbetlerini celbedecek surette olmasına itina edilecektir.

Özetle bir çocuk bu kitap vasıtasıyla nihayet altı ay zarfında heceleri talim edip eline verilecek sade ve adi ibareli Türkçe kitapları okumaya muktedir olacaktır. Elifba yüz sahife kadar olacak ve birincisine beş bin ve ikincisine üç bin kuruş mükafat verilecektir. İşbu kitabın telifi için dört ay müddet tayin olunmuştur.

Ahlak Risalesi

Ahlak bilgisinin konusu ve gayesine kısa bir giriş, insanın dini vazifeleri, anne ve babasına karşı vazifelerini, muallimlerine karşı vazifelerini, insanlara karşı vazifelerini, kendine karşı vazifelerini, idarecilerine karşı vazifeleri, vatana karşı vazifeleri, devletin kanunlarına uyma mecburiyeti, hayvan ve sair mahlukata karşı vazifeleri. İşbu kitapçık yüz sayfaya kadar olacak ve birincisine beş bin ve ikincisine üç bin kuruş mükafat verilecektir. Telif için dört ay müddet tayin olunmuştur.

Gerek Müslümanlar ve gerek sair milletler arasında güzel ahlakla ilgili eskiden vukua gelen övgüye layık hal ve hareketler Ahlak Kitabı Beyanname'sinde gösterilen tertibine uygun olarak fasıllara taksim olunacaktır. Böyle vukuat siyer, tarih ve ahlak kitaplarında bulunabileceğinden bunlar araştırılarak münasipleri seçilir ve bu yolda yazılmış özel kitaplar mevcut olduğundan onlardan dahi nakil edilebilir. Fiili Faziletler Kitabı yüz sayfaya kadar olacak ve birincisine beş bin ve ikincisine üç bin kuruş mükafat verilecektir. İşbu kitabın telifi için dört ay müddet tayin olunmuştur.

Türkçe Kaideler

İşbu kitap iki kısma ayrılıp birincisi dil usulüdür. Bu dahi aşağıda yazılı maddeleri kapsayacaktır. Başlangıç; isim, zarf, fiil, edat, terkiplerin dil kaidelerine tatbiki. İkincisi; kelimelerin terkididir. Bu dahi ilerde zikredilen maddelerden ibarettir; uygunluk, fiil çekimleri, cümlelerin yek diğerine irtibatı. İşbu kitapta yazılan her bir kaide, istisna ve tenbih sonunda çeşitli misaller verilecek ve bir kaidenin ne kadar şekli varsa misalleri o nisbette olacaktır. Misaller cümlesinden olmak üzere mesela Türk dilindeki kelimelerin alt ve üstüne konulan hecelerden başka olarak kelimelerin içinde bazı harfler hareke makamında kullanıldığından bunları kapsayan yirmi kelime tertip olunacak ve yukarisına “Aşağıda yazılı kelimelerin a kabilden olan harflerinin altına bir hat çekile” diye yazılacaktır.

Tamlama ve takı ve “-i” hali olarak otuz kadar isim tertip olunup yukarisına; “İşbu üç kipli isim yek diğerinden ayrılıp üç sütuna taksim oluna” diye yazılacaktır. Geçişsiz ve geçişli ve edilgen fiiller için dahi zikredilen tarz üzerine misaller yazılacaktır.

Birtakım cümleler tertip ve bunlarda vaki fiiller mastar olarak yazılıp işbu fiiller üç zamandan hangi zaman ile kayıt olunması istenilir ise;

İki parantez içine yazılacaktır. Tamlama ve takı ve “-i” hali ve saire için dahi bu yolda misaller getirilecektir. İşbu numunelere uygun olarak diğer münasip misaller tertip kılınacak ve özet olarak talep edilen kitap az kaide ve çok misali içerecektir. Çünkü misallerin çokluğu kaidelerin öğrenilmesini kolaylaştırdıktan başka bu vesile ile kullanılacak kelimelerin imla ve manaları dahi öğrenilir.

İşbu kitap Türk dili kaidelerine mahsus olacağından gerek Arapça ve gerek Farsça’dan Türk dilinde kullanılması yaygın ve bilinmesi gerekli olan kaideler dahi ayrıca tertip ve yukarıda gösterilen numunelere uygun misallerle açıklanarak ek olmak üzere kitabın sonuna ilave kılınacaktır.

Arapça fiillerden Türkçe’de kullanılan kipleri şamil olmak üzere birtakım cetveller tertip olunup bunların manaları ve bazı tenbihat ilave olunacak ve işbu fiiller yalnız sahih fiiller olup illetli yazılmayacaktır.

İşbu kitaba ikinci bir parça olmak üzere içinde bulunan kaidelere göre bir imla kitabı dahi tertip kılınacaktır. Öğrenci muallimin yardımıyla kendi anadilinin bütün kaidelerini kolaylıkla öğrenmek için işbu kitap gerekli her türlü maddeyi şamil olacaktır. Dilin hükmi ve şekli kaidelerini beyandan

ziyadesiyle kaçınılacaktır, çünkü genellikle kaide kitaplarının öğrenimi zorlaştıran bazı ince ve ayrıntılı bilgileri öğrenmeksizin dil öğrenilebilir. Bu cetvelde kabul edilen usul, her ne kadar memleketimizde genellikle kullanılan usule ters görünür ise de, diğer memleketlerde bunun fayda ve iyilikleri tecrübe ile anlaşılmıştır. Verilecek misallerin en muteber yazarların eserlerinden seçilmesi gerekeceği dahi ihtar olunur.

İşbu kaide kitabı en az yüz elli ve imla kitabı yüz sayfadan ibaret olacak ve bunlardan birinci derecede bulunana on iki bin ve ikinci derecede bulunana sekiz bin kuruş mükafat verilecektir. Türkçe Kaideler Kitabı'nın telifi için altı ay müddet tayin olunmuştur.

Coğrafya

Yerkürenin şekil ve mevkii ve hareketine dair genel bilgiler, yeryüzünde farz olunan daireler, coğrafyanın ıslahatı, insan cinsleri, hükümet şekilleri ve mezhepler, Avrupa'dan başlayarak beş kıtanın ve nüfus ve sairesi, memleketimizin hudut ve genişliği ve dağları ve ırmakları ve gölleri ve büyük nehirleri ve idarece eski ve yeni taksimi ve barındırdığı milletler ve muhtelif tarifeler, her bir vilayetin hududu ve nüfusu ve zirai ve sınai mahsulleri ve idare merkezi ve bölünmüş olduğu sancakları ve müstahkem mevkileri ve sairesi, memleketimizde bulunan demir ve şose yollar ve posta ve telgraf hatları, devletimizin hükümet şekli ve idare usulüne, kara ve deniz kuvvetlerine ve mahkemeleri ve umumi maarife dair malumat, askeri taksimatı beyan eden bir cetvel, vilayet ve sancaklarını beyan eden bir cetvel. Coğrafya kitabı çeşitli derslere taksim olunup her bir dersin sonunda içerdiği maddelere müteallik çeşitli sorular konulacak ve münasip olan mahallerde bazı tarihi bilgiler dahi ilave kılınacaktır. İşbu kitap yüz sayfaya kadar olacak ve birincisine beş bin ve ikincisine üç bin kuruş mükafat verilecektir. Coğrafya kitabının telifi için dört ay müddet tayin olunmuştur.

Osmanlı Tarihi

Osmanlı Devletinin ne şekilde zuhur ettiğine ve o zaman Anadolu'da bulunan devlet ve milletin hallerine dair bir giriş, devletin zuhurundan şimdiye kadar gerçekleşen her türlü mühim vukuat, bilcümle Osmanlı sultanlarının doğum ve cülüs ve vefat tarihlerini beyan eden bir cetvel, işbu tarihte yazılan mühim vukuatın oluş tarihlerini beyan eden bir cetvel, Avrupa ve Asya ve Afrika kıtalarında vaki olan Osmanlı memleketinin bir adet haritası, şimdiye kadar tahta geçen padişahlardan her birinin hükümet dönemi bir bölüme ayrılacak ve olaylar gerçek ve tarafsızca yazılıp fakat vatan

sevgisi ile ilgili maddeler övgü ile yad olunacaktır. İşbu tarih hikaye yolunda yazılacağından tahlile girilmeyip ancak naklonunan faziletler övülüp ve kabahatler kötülenecektir. Beldelerin isimleri ve tarihler daima gösterilmeyip bunlar yalnız mühim vukuatta ve ileri gelenler zikir olunacaktır.

Osmanlı Tarihi yüz sayfa kadar olacak ve birincisine beş bin ve ikincisine üç bin kuruş mükafat verilecektir. İşbu tarihin telifi için dört ay müddet tayin olunmuştur.

Kompozisyon Kitabı

Yazma tekniği ve yazışmalara dair genel kaideleri kapsayan uygun bir başlangıç, mektup ve arzuhal ve senet örnekleri. İşbu kitaba ekseriya kompozisyon kitaplarında görülen terim ve açıklamalı maddelerden bir şey konmayıp dört- beş satırlık ve nihayet bir sayfalık mektuplar yazılacaktır. İbareler dahi çocukça lakırtı söyler gibi sade olacaktır. Mektuplar tebrik ve teşekkür ve tavsiye ve taziye ve emsali bölümlere ayrılacaktır.

Kompozisyon Kitabı yüz sayfa kadar olacak ve birincisine beş ve ikincisine üç bin kuruş mükafat verilecektir. İşbu kitabın telifi için dört ay müddet tayin olunmuştur.

Edebiyat-Şiir

Şiirin tarif, konu ve gayesine ve sair hususlarına kısa bir giriş, münacat, peygambere naat, padişaha övgü, çeşitli vezinler ve kafiyelerde her türlü şiir. İşbu şiirlerin yeniden tanzimine hacet olmayıp meşhur şairlerin eserlerinden seçilerek altına şairin ismi dahi konulacak ve umumi adaba ters lafızlar ve fikirler bulunmamasına dikkat edilecektir. Hüküm, nasihatler, latifeler, hikayeler ve emsali fasıllara taksim olacaktır. İşbu kitap, yüz sayfa olacak ve birincisine beş bin ve ikincisine üç bin kuruş mükafat verilecektir. Edebiyat-Şiir Kitabının telifi için dört ay müddet tayin olunmuştur.

Kural Dışı İmla

İşbu kitabın mevzuu Türkçe kitapta (lakin, kezalik, hahiş gibi) imlası kaideye ters olarak yazılan kelimelerdir. Gayesi o gibi kelimeleri kolaylıkla öğrencilere öğretmektir. Aşağıda gösterildiği gibi bahsi geçen kelimelerin yazılma ve telaffuz şekilleri ve manalarını ve hangi dilden olduklarını beyan eden bir adet cetvel tanzim olunacaktır.

<u>Yazılma Şekli</u>	<u>Telafuz Şekli</u>	<u>Mana</u>	<u>Dil</u>
Lakin	Lakin	Amma	Arapça
Kezalik	Kezalik	Öylece	Arapça
Havahiş	Hahiş	İstek	Farsça
Ülke	Ülke	Memleket	Türkçe

Cetvelde bulunan kelimeleri içeren bir takım küçük ibareler ve mümkün olduğu halde kısa hikayeler bulunacaktır.

Kural Dışı İmla Kitabı münasip miktar derslere taksim olunup her ders dört-beş kelime ile bunları içeren iki sayfa kadar ibareden oluşacaktır. Fakat her bir dersin ibareleri o gün talim olunan kelimelere mahsur olmayıp geçen derslerde bulunan kelimeler dahi tekrar kılınacaktır. Kelimelerin kaidelerinin kaidelere ters olarak yazılmasının sebep ve hikmeti malum ise buna dair bazı kısa malumat dahi verilecektir.

İşbu kitap otuz-kırk sayfa kadar olacak ve birincisine dört bin ve ikincisine üç bin kuruş mükafat verilecektir. Kural Dışı İmla kitabının telifi için dört ay müddet tayin olunmuştur.

Faydalı Bilgiler

Astronomi, coğrafya, tarih, tabiat bilgisi, kimya, yer tabakaları, ahlak.

İşbu kitap yukarıda zikredilen ilimler ve saire ile alakalı her türlü faydalı bilgileri kapayan bir mecmua olacağından meselelerin yek diğerinden irtibatı gerekmez. Çocuklar bunu dersten saymayıp hikaye kitapları gibi eğlence makamında okumak için heves ve rağbetlerini celbedecek surette gayet sade ve kısa yazılacaktır. Faydalı Bilgiler Kitabı yüz sayfa kadar olacak ve birincisine beş bin ve ikincisine üç bin kuruş mükafat verilecektir. İşbu kitabın telifi için dört ay müddet tayin olunmuştur.

Yazı Mecmuası

Kalem, mürekkep, kağıt ve sair hattatlık malzemelerini nasıl seçip ve hazır etmek ve bunları nasıl kullanmak gerekeceğine ve sair hattatlık usulüne dair bir girişi, süslü kaidesine uygun olarak dikey, yatay, eğik çekilmeler. Bazı ayrı yazılan harflerin son parçaları olan köseler. "Vav" ve "cim" ve "sad"

ve emsali bazı ayrı yazılan harflerin yalnız ön parçaları, ayrı yazılan harflerin çeşitleri, noktalar ve harekeler, ayrı yazılan harflerin her birinin hattatlık kaidelerince noktalarla miktarının tayini, her harfin evvel ve sonraki kelime ne şekilde geldiğini misal olmak üzere iki harfli kelimeler, harfin kelimenin ortasında ne şekilde olduğuna misal olmak üzere üçer-dörder harfli kelimeler, ahlakı düzeltme ile alakalı Arapça ve Türkçe ibareler, nesih hattı ile keزالık Arapça ve Türkçe ibareler, rika hattı ile yalnız Türkçe ibareler. Divanı hattı ile keza, talik hattı ile Farsça ve Türkçe ibarelerdir.

İşbu mecmua sığır dili tabir olunur şekilde yapılarak dahi kürsüleri yani harflerin mevkiileri gösterilmek üzere yatay olarak çekilmiş ince çizgiler üzerine yazılacaktır. Şerh düşülen maddelerden başka güzel yazı tahsilini kolaylaştıracak her türlü usul dahi ilave kılınacaktır. Yazı mecmuasının birincisine beş bin ve ikincisine üç bin kuruş mükafat verilecektir. İşbu mecmuanın telifi için dört ay müddet tayin olunmuştur.

Nizamname otuz beş madde ve çocuk mektepleri için müsabakaya konulacak kitapların hazırlanmasına dair usul ve esasları içeren beyannamelerden oluşmaktadır. Nizamnamede tercüme eserlerin teşviki için mükafatlar öngörülmüştür. Bu mükafatlar hem para hem de eser sahibinin isminin kamuya duyurulması şeklinde belirlenmiştir.

Nizamname, tercüme edilecek eserlerin Maarif Meclisi'nin denetiminden geçmesi hususunu da hükme bağlamıştır. Ayrıca Nizamnameden o dönem Osmanlı'da sansürün varlığını da anlamak mümkündür. Nitekim Maarif Meclisi'nin denetiminden geçen bazı kitapların basımının uygun olmamasına karar verilmesi halinde, eser sahibinin söz konusu kitabı ıslah edip kitabı tekrar incelemeye göndermesinin mümkün olduğu belirtilmektedir.

Tercüme eser sahiplerinin eserlerinin basılması halinde telif ücreti alacaklarının belirtildiği, büyük ve kapsamlı kitapların tercümesinde mükafatların daha fazla miktarda olacağına öngörüldüğü söz konusu Nizamnameden, fikri ürünlerin üzerinde cisimlendikleri maddi mallardan ayrı düşünülmediği anlaşılmaktadır.

Çocuk mektepleri için müsabakaya konulacak kitapların hazırlanmasına dair usul ve esasları içeren beyannamelerde ise, çocuk mektepleri için hazırlanacak olan ahlak, dilbilgisi, coğrafya, edebiyat, tarih gibi kitapların dillerinin anlaşılır ve açık olması öngörülmüştür. Bu beyannamelerden, çocukların kolay okuyup yazmayı öğrenmesi ve kavrama melekelerinin geliştirilmesinin sağlanmasına yönelik tedbirler alınmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Nizamnamede yarışma, ısmarlama ve satın alma yoluyla eser temin edilmesine dair hükümler, gelişmiş ülkelerde o dönemde, kültür hayatını geliştirme amacına yönelik olarak yapılan telif haklarına dair düzenlemelerin ilgili hükümleri ile benzerlik göstermektedir. Bununla beraber, Osmanlı telif hukukuna henüz, tercüme eserlerin işleme eser olarak yani tercüme eserlerin, diğer bir eserden veya eserlerden yararlanarak meydana getirilen ve bu eserlere göre müstakil olmayıp işleyen de katkılarını taşıyan fikri ürünler olarak kabul edilmediği anlaşılmaktadır.

1879'da Maarif Nezareti'nde Telif ve Tercüme Dairesi'nin kurulmasına zemin hazırlayan Telif ve Tercüme Nizamnamesi, Osmanlı Devleti'ndeki fikir hayatının gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu Nizamnamenin etkisiyle tercüme kitapların sayısında bir artış gözlenmiş, bu dönemde, Batıdaki bir çok kavram Osmanlı siyasal, sosyal ve ekonomik hayatına süratle girmiştir.

Telif ve Tercüme Nizamnamesi'nin yürürlüğe konulması ile telif hakları kavramının gelişmesinde sürekliliğin kılındığına kanaat getirildiğinden, fikri mülkiyet haklarının diğer ayağı olan sinai haklar kavramının da Osmanlı Devleti'ne girmesi ve sinai mülkiyetin ulusal mevzuatla korunması sağlanmıştır.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, 1871 tarihli Alamet-i Farika Nizamnamesi ile dünya marka sisteminin içerisindeki yerini aldıktan sonra, "1879 tarihli İhtira Beratı Kanunu"²¹ ile dünya patent sistemine dahil olmuştur. Marka ve patent alanında Fransa'nın 1857, Avusturya'nın 1858, İngiltere'nin 1862, İtalya'nın 1868 yıllarında kanunlaşma hareketlerine girmiş olmaları ve bu ülkeleri takiben Osmanlı Devleti'nin sinai haklar alanında mevzuat düzenlemelerine gitmesini, Osmanlı'nın fikri mülkiyet alanında dünyadaki gelişmeleri takip ettiği şeklinde yorumlamak yerinde olacaktır.

V. OSMANLI DEVLETİ'NDE TELİF HUKUKUNUN YERLEŞMESİ

Osmanlı Devleti'nde telif hukukunun yerleşmeye başladığını gösteren 1910 tarihli Hakk-ı Telif Kanunu, 1857 tarihli Telif Nizamnamesi'nden sonra telif haklarına dair ikinci esaslı mevzuat düzenlemesidir.

Kanunun Latin harflerine çevrilmiş metni aşağıda yer almaktadır:

²¹ 1879 tarihli İhtira Beratı Kanunu için bkz. Orhan Nuri Çevik, *Fikri Hukuk Mevzuatı*, Ankara:Yetkin Yayınları, 1988, s. 136

Hakk-ı Telif Kanunu²² (1910)

Madde 1-Her nevi mahsulatı fikriye ve kalemiye üzerinde sahiplerinin bir hakkı temellükü vardır. Bu hakka “hakk-ı telif” denir.

Madde 2-Mahsulatı fikriye ve kalemiye, her nevi kütüb ve müellefat ve resim ve elvah ve hutut ve mahkukat ve heykel ve plan ve harita ve mimari ve coğrafi ve topografi ve sair fenni musattahat ve mücessemat ve musiki beste ve notaları gibi asardır.

Madde 3-Hakk-ı telif bu gibi asarı tab ve neşir ve mevkii ticarete vazeylemek ve başka lisana tercüme veya bir eseri tiyatro piyesi haline ifrağ etmek hukukunu cami olduğu gibi terbiye ve talim veya eğlence maksadile verilen derslere ve mevzelere ve nutuklara ve konferanslara da şamildir. Ancak Meclisi Mebusan ve Ayanda ve mehakimde ve ictimaatı umumiyede irad edilen nutukları herkes zabıt ve neşredebilir. Fakat bir zatin nutuklarını ve bir muallimin derslerini cem ve tedvin ile tabetmek sahibinin hakkıdır.

Madde 4-Matbuatı yevmiye ve mevkutede “hakkı mahfuzdur” ve “aharı tarafından neşir ve tercümesi memnudur” gibi bir kayıt ile neşir ve ilan olunan makalatın ve tersimatın hakkı mahfuzdur fakat böyle bir kayıt ile mukayyet olmayan makale ve resimlerle havadis ve şüunu yevmiye üzerinde mehaz gösterilmek şartile hakk-ı telif yoktur.

Madde 5-Zaten mevcut ve hakkı mahfuz olan gazete ve mecmua ve risale ve kitaplara mahsus isimler başkaları tarafından istimal edilmez fakat umumi isim ve unvanlar tahtında herkes müellefat neşredebilir.

Madde 6-Hakk-ı telif müellifin hayatında kendine ait olduğu gibi vefatından itibaren otuz sene müddetle evvelen evlat ve ezvaca saniyen aba ve ümmehata ve salisen ahfada mütesaviyen aittir binaenaleyh kütüb ve müellefat işbu müddetler zarfında müellifinden veya veresesinden başkası tarafından tab ve neşir ve elsinei sairece tercüme olunamaz.

Madde 7-Elvah ve hutut ve mahkukat ile resimler ve şekiller ve haritalar ve mimari ve coğrafi ve topografi ve sair musattahat ve mücessemat üzerindeki hakk-ı telif badelvefat on sekiz senedir fakat musiki beste ve notalarına ait hakk-ı telif müddeti kütüb ve müellefat gibi otuz senedir.

²² Tertibi sani, düstur, cilt II, s.273

Madde 8-Kavanin ve nizam ve evamir ve talimatı resmiye ve ilanâtı ticariye ve sınaie üzerinde hakk-ı telif yoktur yalnız bunları tahşiye ve şerh eyleyerek bastırınların haşiye ve şerhleri üzerindeki hukuku mahfuzdur.

Madde 9-Muharririn hali hayatında neşredilmeyen asarı üzerinde hakk-ı telif müddeti tarihi neşrinden bed' eder.

Madde 10-Alelumum tiyatro piyesleri ve operalar müellifinin izni olmadıkça kamilen veya kısmen tiyatrolarda oynanamaz ve bunların ahare terk olunmuş olan tab ve neşri hakkı mevkiî temaşaya vaz'ı hakkını tazammun etmez.

Madde 11-İntifa maksadile olmaksızın mekatip ve cemiyatı hususiye tarafından tertip edilen müsamerelerde tiyatro piyeslerinin ve operaların mevkiî temaşaya vaz'ı hakk-ı telif tabi değildir.

Madde 12-Asarı edebiye ve ilmiye ile mekteplere mahsus kitaplarda ve intikadatta müellifin ismi tasrih olunmak şartile bir eserin bazı parçaları bir faide ve zarurete mebni alınabilir.

Madde 13-Mektup şeklindeki asar sahibinin hali hayatında kendisinden ve vefatından sonra ailesinden istihali ruhsat olunmadıkça neşredilemez.

Madde 14-Bir eser işbu kanun ahkâmına tevfikân bir veya birkaç kimse tarafından el sinei saireye tercüme olunabilir. Her mütercim kendi tercümesine ait hakk-ı telif gibidir. Ancak hakkı tercüme müddeti mütercimin vefatından itibaren hakk-ı telif müddetinin nısfı olan beş senedir.

Madde 15-Devairi resmiye ile hükümetçe resmen tanınmış cemiyat taraflarından neşrolunan asar üzerindeki hakk-ı telif neşreden daire ve cemiyete aittir.

Madde 16-Bir eser birkaç kişi tarafından bila mukavele müştereken telif ve tercüme olunmuş ise hakk-ı telif veya hakk-ı tercüme mütesaviyen kaffesine aittir. Şürekadan birinin vefatı halinde tarihi vefatına kadar neşredilmiş olan aksam ile neşredilmek üzere ihzar edilmiş olan müsevvedattan hakkı istifadesi veresesine intikal ve hakk-ı telif için otuz ve hakkı tercüme müddeti olarak on beş sene son şeriki tahririn vefatından itibar edilir. Eğer şüreka beyninde mukavelei mahsusa akd olunmuş ise mukavelenin hükmü tamamen cari olur ve ihtilaf tahaddüsünde mahkemeye müracaat edilir.

Madde 17-Müellifin bila varis vefatında veya müddeti verasetin inkızasında veya kabelinkıza veresinin inkıtında veya esbabı saire

hudüsünde bir eser sahipsiz kalmakla o eseri her kim isterse tab ve neşir ve elsinei saireye tercüme edebilir.

Madde 18-Sahipsiz asardan evvelce matbu olanları maddei sabıka hükmüncü her kim isterse tabedebilir ise de henüz matbu olmayanlar tabetmek isteyenler istidaları üzerine Maarif Umumiye Nezareti tarafından on ila on beş sene müddetle imtiyaz verilir ve işbu müddet zarfında o eseri sahibi imtiyazdan ve vefatı vukuunda veresesinden başkası tabedemez. Fakat bir sene zarfında eserin tab ve neşrine başlanmaz ve başlandıktan sonra bir sene ta'til edilirse verilen imtiyaz keenlemeyekündür.

Madde 19-Umumun istifadesini mucip bir eseri muteber müellifin vefatından sonra nüsha matbuası tükenip de veresesinin fakrü ya ihmal veya ademi itilafı esbab tesirile tekrar tabolunamıyorsa da Maarif Umumiye Nezareti veresesinin hukukunu gözeterek eserin tab ve neşri esbabını istihzar eder.

Madde 20-Müellifin hakk-ı telifi temin için eserin üç nüshai matbuasını Dersaadette Maarif Nezaretine ve taşralarda maarif müdiriyetine teslim ile kayıt ve tescil ettireceklerdir. Elvah ve temasil ve madalyalar gibi yalnız bir sureti olan asar bu muameleden müstesnadır.

Madde 21-Maarif Nezaretinde ve maarif müdiriyetlerinde hakk-ı telif dair tutulacak defteri mahsusuna müellifin hüviyeti ve eserin isim ve mevzuu ve tarih ve mahali tab'ı ve miktar sahifesi kayıt ve tahrir ve sıra numarası terkim edildikten sonra ziri sahibi eser veya vekili resmisi tarafından imza olunacaktır.

Madde 22-Kayıt ve tescil için maarif muhasebelerince yalnız bir çeyrek Osmanlı altını harç alınarak mukabilinde aksi bilmuhakeme sabit oluncaya kadar mamulünbih olmak üzere nezaret veya maarif müdiriyetleri tarafından tasarruf senedi makamında bir hakkıtelif ilmühaberi verilecektir.

Madde 23-Matbuatı mevketenin kayıt muamelesi her sene nihayetinde neşrolunmuş olan nüshaların irae ve tesciline icra olunacaktır.

Madde 24-Müseccel olmayan müellefat hakkında hakk-ı telif davası tescil edilinceye kadar mesmu olmaz. Bir sene zarfında kayıt ve tescil edilmiş olan asarın ve müelliflerinin esamisi sene nihayetinde gazetlerle resmen ilan edilecektir.

Madde 25-Sahibi eser veya mütercim veya sahibi imtiyaz yahut bunların varisleri müddeti nizamiyesi zarfında hakk-ı telif veya imtiyazı tamamen

veya muvakkaten veya adedi nüsha tayin edilerek ba mukavele ahara bedel mukabilinden veya bilabedel fûruht ve terkedilebilir ve alan kimse şeraiti dahilinde sahiplerinin yerine kaim olur hatta müddetini ikmal etmeksizin vefat ederse müddeti bakiyesi için veresesi mutasarrıf addolunur.

Madde 26-İşbu fûruht ve terk mukavelenamesi Dersaadette Maarif Nezaretince ve taşralarda maarif müdiriyetlerince kayıt ve tescil edilmek lazımdır. Kaydiye olarak yarım Osmanlı altını harç alınır ve bu suretle muamelei kaydiyesi ifa edilmeyen mukavelenamelerin hini ibrazında mahkemece cezaen harcı mezkurun üç misli ahz ve maarif veznesine irsal olunur.

Madde 27-Başka biri nam ve hesabına çalışan muharrir ve sanatkar hususi bir mukavele bulunmadıkça hakk-ı telifi satmış olur.

Madde 28-Tabi, muharririn izni olmadıkça eser üzerinde tadilat icra edemez. İcra ettiği takdirde mahkemece eseri mezkur intişardan menedilerek ilam sureti gazetelerde ilan olunur ve tabi muharrire verdiği ücreti istirdat edemez.

Madde 29-Müddeti hukukiyesi zarfında sahibinin ruhsatını almaksızın bir kitap tab ve temsil etmek taklittir. Kezalik müddeti hukukiyesi zarfında sahiplerinin ruhsatını almayarak tiyatro ve opera oynatmak ve asarı musikiye notalarını tabetmek ve harita ve resim levhaları ve her nevi hututu fotoğraf veya sair vesait ile istinsah eylemek ve bilcümle asarı kalemiye ve musikiyenin her nevi vesaiti sınaie ile kalıplarını yapmak ve plaklarını yaptırmak dahi taklit hükmündedir. Mukallitler hakkında 32. maddeye tevfi kan mücazat tertip olunur.

Madde 30-Gerek telifatta ve gerek fûnunu nefisede başkasının eserini kendine nisbet etmek intihal olduğu gibi bir kitabın ibaratını ve musiki bestenin naamatını takdim ve tehir ile veyahut aslı serapa hiss olunur derecede tarzı ifadatını tahrif ile kendi namını vermek dahi intihal hükmündedir.

Madde 31-Tenkitle, şerhler, haşiyeler intihal değildir. Bir müellifin başka yerden aldığı göstererek diğer bir eserin bazı cümel ve fikaratını kendi eserine nakletmesi dahi intihal değildir.

Madde 32-Hakk-ı telif tahtında bulunan asarı sahiplerinin müsaadesi olmaksızın tabeden ve ettiren ve tiyatro ve operayı oynatandan yirmi beş Osmanlı altınından yüz Osmanlı altınına kadar cezayı nakdi alınır ve failleri bir haftadan iki aya kadar haps olunur ve tabettirdiği asar zaptolunarak sahiplerine verilir ve bu misillü asarı hariçte tabedenlerle memaliki Osma-

niye'de ithal eyliyenlerden kezalik yirmi beş Osmanlı altınından yüz Osmanlı altınuna kadar cezayı nakdi alınır ve bu makule matbuatı bilerek satanlar veya satlığa çıkararlardan beş Osmanlı altınından yirmi beş Osmanlı altınuna kadar cezayı nakdi alınır.

Madde 33-Mutazarrır olan eser sahibi tarafından ayrıca zarar ve ziyan davası ikame olunmuş ise ona da esas dava ile birlikte aynı mahkeme tarafından karar verilir.

Madde 34-Müellif ile yaptığı mukaveleden ziyade miktarda kitap basan tabiler hakkında emniyeti suistimal edenler misillu muamele olunur ve fazla bastıkları nüshalar zapt ve furuht olunanların da bedelleri ahzolanarak sahibine ita olunur.

Madde 35-Müntehiller hakkında mukallitler hakkındaki 32. madde ahkâmı tatbik olunur.

Madde 36-Müştereken kaleme alınan bir eser sahiplerinin hukuku tasarruflarına başkaları tarafından vuku bulacak tecavüzden dolayı münferiden dahi mahkemeye müracatla zarar ve ziyan talebine hakları vardır.

Madde 37-Müellifin henüz tabolunmayan asarı dayinler tarafından haczolunmaz. Tahtı hacze alınan asar ve müellefatın furuhtuna hüküm lahik oldukça tedricen mevkiî furuhta vaz'ile ashabının vikayesine itina olunacaktır.

Madde 38-Kitap tab'ı hakkındaki 7 Recep 1273 nizamname ve 8 Recep 1289 tarihli zeyl olan fıkara nizamiye işbu kanun ile mensuttur.

Madde 39-İşbu kanunun neşrinden mukaddem sahibinin veya veresesinin rızasını istihsal etmeksizin eser tabetmiş olanlar sahibi asara veya veresesine müracaatla rızalarını istihsal etmeye mecburdurlar. Rızalarını istihsal etmeksizin asarı mukallideyi furuhtta takdirde bu kanun mucibince cezadide olacaklardır.

Madde 40-İşbu kanun muayyen ceraimden dolayı takibat icrası şikayeti şahsiye vukuuna mütevakıftır.

Madde 41-İmzasız veya müstear bir imza ile neşredilen asarın hakk-ı telifi muharriri kendisini belli edinceye kadar naşirine aittir.

Madde 42-Maarif ve Adliye Nazırları işbu kanunun icrasına memurdur.

Hakk-ı Telif Kanunu ile ilk kez telif hakkı kavramının tanımı yapılmıştır. Kırk iki maddeden oluşan bu Kanun ile her nevi kitaplara ek olarak, resim, heykel, plan, harita, mimari projeler, coğrafya ve topografyaya ait tasarımlar ve sair çalışmalar gibi bir çok eser koruma altına alınmıştır. Ayrıca kitapların basılması, bunların ticarete sunumu, bir kitabın tercümesi veya bir yazılı metnin tiyatrodaki piyes olarak sergilenmesi, eğitim amaçlı ders, vaaz, nutuk, konferans verilmesi, eğlence maksatlı çalışmalar yapılması ve benzeri telif hakkının konusu kabul edilmiştir. Telif hakkına konu eserlerin kullanımı ile ilgili olarak hak sahiplerinden izin alınması, hak sahiplerinin hayatta olmaması halinde mirasçılarının izin alınması gereği hüküm altına alınmıştır. Kanun ile birden fazla kişinin birlikte eser sahibi olabileceği hususu da düzenlenmiştir.

Hakk-ı Telif Kanunu ile kitaplarda ve müzik eserlerinde koruma süresi eser sahibinin yaşamı boyunca artı ölümünden itibaren otuz yıl; hat, harita, coğrafya, topografya ve benzeri için koruma süresi eser sahibinin yaşamı boyunca artı ölümünden itibaren on sekiz yıl; tercüme eserlerde ise mütercimın yaşam süresi artı ölümünden itibaren on beş yıl olarak öngörülmüştür. Mevzuatların telif hakkının konusu edilemeyeceğini hükme bağlayan söz konusu Kanun'da, mevzuatlara dair açıklama çalışmaları için telif hakkı korumasının mevcut olduğu kabul edilmiştir. Mektuplarda mektubu yazanın veya ölmüş ise ailesinin izni olmadan, bu mektupların kullanımı yasaklanmıştır.

Birden fazla mütercimın tercüme edilen bir eser üzerinde birlikte hak sahibi olabileceğini hükme bağlayan Hakk-ı Telif Kanunu'nda bir kurum ve kuruluş tarafından istihdam edilen bir mütercim veya yazarın, o kurum veya kuruluş için yaptığı çalışmalarda telif hakkı talebinde bulunamayacağı öngörülmüştür. Ayrıca, ülke kültürü için önemli görülen eserlerde, eser sahibinin ölümünden sonra eserin nüshası piyasada tükendiğinde, mirasçılarının bu eseri bastırmaya mali gücü yok veya bu eseri bastırmayı ihmal etmişler veya mirasçılar arasında ihtilaf var ise; bu sebeplerden herhangi biri dolayısıyla eser yeniden basılamıyorsa, mirasçılarının hakkı gözetilmek suretiyle Maarif Nezareti'nin bu eseri bastırmaya yetkili olduğu hükme bağlanmıştır.

Sahipsiz eserlerde eser eğer bastırılmamış ise eserin basımına dair imtiyaz verme yetkisinin Maarif Nezareti'nde olduğunu, Maarif Nezareti'nin basım imtiyazını 10-15 yıl arasında verebileceğini, imtiyaz süresinin başladığı tarihten itibaren bir yıl içinde imtiyaz sahibi eserin basımına başlamaz ise veya başladığı halde eserin basımına ara verir ise Maarif Nezareti'nin basım imtiyazını geri almaya yetkili olduğunu öngören Kanun'da, basım imtiyazını alan kimsenin

ölümü halinde mirasçılarının basım imtiyazını kullanmaya yetkili oldukları hükme bağlanmıştır.

Hakk-ı Telif Kanunu ile eserlerin kayıt tescili öngörülmüştür. İstanbul'da kayıt tescil ettirecek kişilerin Maarif Nezareti'nde, taşradakilerin ise Maarif Müdürlüklerinde kayıt-tescil yaptırabileceklerini, madalya gibi tek sureti olan eserler dışındaki eserlerin üç nüshasının kayıt-tescil işlemi sırasında devlete tevdi edileceğini, kayıt-tescil işleminin bir deftere kaydedileceğini, deftere eserin adı, konusu, eser sahibinin adı gibi bilgilerin yazılacağını ve eser sahibi veya temsilcisinin imzasının alınacağını hükme bağlayan Kanun'da, kayıt-tescil işleminin bir çeyrek Osmanlı altını karşılığında yapılacağı ve kayıt-tescil işlemi neticesinde eser sahibine kayıt-tescil belgesi verileceği öngörülmüştür.

Eser sahipliğine dair bir ihtilaf söz konusu olduğunda eser sahipliğinin tespit yerinin mahkemeler olarak belirlendiği Kanun'da, eser sahipliğinin yargıya intikal etmesi halinde, gerçek eser sahibinin mahkemece tespiti sonrasında, bu durumun gazetelerde ilan edileceği hükme bağlanmıştır. Kanun'da imzasız veya müstear isimli eserlerde hakkın kullanımının kitabı basana ait olduğu öngörülmüştür.

Eser sahibinin telif hakkını geçici veya süresiz devredebileceğini hükme bağlayan Hakk-ı Telif Kanunu, telif hakkının devredilmesi halinde devir sözleşmesinin İstanbul'da Maarif Nezareti'nde, taşrada ise Maarif Müdürlüklerinde kayıt altına alınmasını öngörmüştür. Devir sözleşmelerinin kayıt altına alınmasının bir yarım Osmanlı altını karşılığında gerçekleştirileceğinin belirtildiği Kanun'da, devir sözleşmesini devlete tevdi etmeyenler hakkında, bu durumun tespiti halinde, normal kayıt altına aldırma alınacak ücretin üç katının alınacağı da düzenlenmiştir.

Hakk-ı Telif Kanunu ile eserde eser sahibinin izni olmaksızın değişiklik yapmak men edilmiştir. Ayrıca Kanun'da korsanlığın tanımı da yapılmıştır. Bir esere dair eleştiri yapılması, şerh konulması veya açıklama getirmenin eseri tahrif etmek olmadığını hükme bağlayan Kanun'da korsanlık yapanlar hakkında hem para hem de hapis cezası öngörülmüştür. Bir eseri hak sahibinden izin almadan kullananlar hakkında yirmi beş Osmanlı altınından yüz Osmanlı altınına kadar para ve bir haftadan iki aya kadar hapis cezası hükmolunmuştur. Hakk-ı Telif Kanunu ile korsan malların ithalatında yirmi beş Osmanlı altınından yüz Osmanlı altınına para cezası, korsan malları bilerek satanlar hakkında beş Osmanlı altınından yirmi beş Osmanlı altınına kadar para cezası verilmesi öngörülmüştür. Buna ek olarak telif hakkı ihlal olanların tazminat davası açabi-

leceği de belirtilmiştir. Kanunda korsanlığa dair ceza öngörülmesi ile 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun 241. Maddesi hükümsüz bırakılmıştır.

Henüz basılmamış eserlerin haciz altına alınamayacağını hükme bağlayan Kanun, telif haklarına dair suçları şikayete bağlı suçlar olarak öngörmüştür. Kanunda, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce hak sahiplerinden veya mirasçılardan izin almadan eserleri kullananların, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra izin almaları gerektiği aksi halde bu kişiler hakkında ceza-i müeyyide uygulanacağı hükme bağlanmıştır.

Kanun, çeşitli fikir ürünlerini sınırlayıcı bir biçimde korumuştur. Eser üzerindeki hakların doğumu ve kullanılması tescil şartına bağlı tutulmuştur. Kanun eser sahibinin manevi hakları ile fazla ilgilenmeksizin, daha çok mali hakların düzenlenmesini içermektedir.

Hakk-ı Telif Kanunu'na kadar olan dönemdeki telif haklarına dair mevzuat çalışmalarında telif haklarına sadece kitaplar konu edilmişken, Hakk-ı Telif Kanunu ile kitabın dışındaki diğer fikri ürünler de telif hakkının konusu haline getirilmiştir.

Hakk-ı Telif Kanunu, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin denetleme iktidarı döneminde yürürlüğe girmiştir.

VI. SONUÇ

Ülkemize telif hakları kavramı ilk olarak 1850 tarihli Encümen-i Daniş Nizamnamesi ile girmiştir. 1850 tarihli Encümen-i Daniş Nizamnamesi, telif eserin, herhangi bir şekilde dil ile ifade olunan fikri mahsul olarak değerlendirilmesi ve tab ve neşri uygun bulunan kitapların basılmasına dair usul ve esasları içermesi bağlamında, Osmanlı Devleti'ne telif hakları kavramının girdiğini gösteren ilk hukuki metindir. Osmanlı Devleti'nde gerçek anlamda telif haklarıyla ilgili ilk mevzuat düzenlemesi, Batı Avrupa devletlerinin desteğini almak amacıyla da yönelik olarak yapılan mevzuat düzenlemelerinden birisi olan, basılan nüshalar tükeninceye kadar eseri basana tekel hakkı tanıyan, 1857 tarihli Telif Nizamnamesidir. 1870 tarihli Telif ve Tercüme Nizamnamesi, Osmanlı Devleti'nde telif hakları kavramının gelişmesinde sürekliliğin sağlanması amacıyla yürürlüğe konulmuştur. Osmanlı Devleti'nde telif hukukunun yerleşmeye başladığını gösteren 1910 tarihli Hakk-ı Telif Kanunu, 1857 tarihli Telif Nizamnamesi'nden sonra telif haklarına dair ikinci esaslı mevzuat düzenlemesidir.

Osmanlı'da telif hukuku ile ilgili mevzuatın, bir yandan devletin çöküşüne merhem olarak görülen Batı hukukuna göre kanunlaştırma çabaları ve bir yan-

dan da buna bağlı olarak Osmanlı hukuk sisteminin değişmesinin bir sonucu olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar, telif hukukunun Osmanlı'da gelişimi Batı hukukuna yönelişin hızlandığı dönemden ayrık tutulmasa da, şu bir gerçektir: Türk telif hukuku 157 yıllık bir geçmişe sahiptir.

İngiltere'de²³, eser sahiplerini koruyan ilk kanun, 1709'da kabul edilen, amacı yazarı ekonomik yönden gözetmek ve bilimi teşvik etmek olan, "Act Anne" isimli kanundur. Hakkaklar ve heykeltıraşlar 1734 ve 1814 tarihli, tiyatro eserleri ise 1882 ve 1888 tarihli kanunlarla pozitif hukuktaki yerlerini almışlardır. Bu kanunlar 1911'de kaldırılmış ve yerlerini kapsamlı bir kanuna bırakmıştır. 1911 tarihli kanun da 1956'da kaldırılmış ve 1957'de "Telif Hakları Kanunu" yürürlüğe girmiştir.

Fransa'da eserin ve eser sahibinin haklarının korunmasına ilişkin kanunlar, 1789 Fransız İhtilali sonrasında çıkartılabilmektedir.²⁴ 1791'de temsil hakkına, 1793'te ise genel olarak telif haklarına ilişkin kanunlar çıkartılmıştır. 1803, 1810, 1854 ve 1866 tarihlerinde, eser sahiplerinin lehine, kanunlarda bir takım değişiklikler gerçekleşmiştir. 1957'de ise, Fransa'da, "Edebi ve Sınai Mülkiyet Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir.

Almanya'da²⁵ fikir ve sanat eserlerinin kanunla düzenlenmesi, Almanya'nın siyasi birliğini geç tamamlaması sebebiyle İngiltere ve Fransa'dan daha sonra gerçekleştirilmiştir. Alman Devletleri'nden ilk olarak Prusya, 1837'de "Prusya Bilim ve Sanat Eserleri Üzerindeki Mülkiyetin Korunması Kanunu"nu çıkartmıştır. 1871'de, Almanya, siyasi birliğini sağlayınca bu kanun imparatorluk kanunu olarak kabul edilmiştir. Kanun üzerinde 1876, 1901, 1907'de değişiklikler yapılmış ve 1965 yılında "Telif Hakkı ve Komşu Hakların Korunması Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir.

Fikir ve sanat eserleri hukuku açısından İngiliz hukuk sisteminin etkisinde kalan ABD'de, James Madison'ın 1787 yılında, ABD Anayasası hazırlayıcılarına, "Kısıtlı Bir Süre İçin Edebiyat Eseri Sahiplerinin Telif Haklarını Koruma" başlıklı madde önerisi sunması, telif haklarına ilişkin kanun yoluyla ilk düzenleme girişimi olarak değerlendirilebilir. Ancak ABD'de "Telif Hakları Kanunu", ilk olarak, 1790'da, yeni ABD Anayasası ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Ancak bu Kanun ile sadece kitaplar ve haritalar korunmuştur. Kanun süreç içerisinde

²³ Zübeyir Bensen, "Milletlerarası Edebiyat ve Sanat Mülkiyetini Koruma Birliği Muvacehesinde Devletlerin Durumu", *Ankara Barosu Dergisi*, 1955/3, s.179-180

²⁴ Nuşin Ayiter, 1972, age., s. 21

²⁵ Nuşin Ayiter, 1972, age., s. 22

diğer eserlere de koruma getirmiştir. ABD Telif Hakları Kanunu'nda, 1831, 1870, 1909, 1976 yıllarında genel ve esaslı değişiklik yapılmış; ayrıca, sonraki yıllarda, söz konusu Kanunun bazı maddeleri, ara değişiklik mukabilinden, yeniden düzenlenmiştir.

Batıda telif hukuku kapitalist üretim ilişkilerinin bir gereği olarak ortaya çıktığından, telif haklarına dair mevzuatlar ile fikir ve sanat ürünü piyasasının gelişimi için uygun toplumsal koşulların yaratılması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak, fikri ürünlerin mülk edinilebilecek nesnelere kabul edilmesi sağlanmış, dolayısıyla bu ürünlerin herkesçe kullanım ve erişimine mevzuatlar ile sınırlamalar getirilmiştir. Bilindiği üzere kapitalizm bir süreçtir ve bu süreç içinde üretilen herşey metaya dönüşmektedir. Meta üretiminin belirleyici özelliği, mal ve hizmetlerin esas olarak pazarda satılmak amacıyla üretilmesidir. Batıda, telif hukuku bağlamında öne çıkan nitelik, önce ekonomide değişim ve bu değişimin gereği olarak kanunlaştırma yapılmasıdır. Öte yandan aynı durumun Osmanlı Devleti için geçerli olduğunu söylemek imkan dahilinde değildir. Nitekim Osmanlı'da telif haklarına dair kanunlaştırma hareketlerinin gerekçesi kapitalizmin gelişimiyle uyum gösterecek bir hukuk düzeni yaratmak değildir.

Osmanlı, özellikle Tanzimat'tan ve daha hızlı olarak da Islahat Fermanı'nın yayınlanmasından sonra Batı hukukuna hızlı yönelişin etkisiyle, telif hukuku alanında, diğer bazı hukuk alanlarında olduğu gibi, yabancı mevzuatın kısmen benimsenmesi yolunu tutarken, batıdan farklı olarak, 'fikri ürünlerin mülkiyete konu olmasıyla bunlar üzerindeki hakların ekonomik çıkarlara dönüşmesi ve bu ekonomik çıkarların yasal koruma altına alınması' gereği ile hareket etmemiştir. Osmanlı, değişen dünyaya ayak uydurmak istemiş ancak bunu yaparken de kendi hukukunda kaynağı olmayan bir takım kavramları almış, bunları İslam hukukuna göre devşirmeye çalışmıştır. Osmanlı yöneticilerinin, Batı hukukuna göre gerçekleştirdikleri telif haklarına dair mevzuata, İslam hukukundan mesnetler bulmayı ihmal etmemeleri, bahsi geçen anlayışın bir tezahürüdür. Sonuç itibarıyla, her ne kadar, ülkemizde telif hukukuna dair kanunlaştırma çalışmaları, 'kapitalist toplumlarda uygulanmakta olan mevzuatın, kapitalistleşmemiş veya kapitalistleşmenin henüz ilk aşamasında olan bir toplumun hukuk sistemine adapte edilmeye çalışılması' şeklinde değerlendirilebilecek dahi olsa; Almanya'da telif hukukunun 170, Fransa'da 216, ABD'de 220 ve İngiltere'de 298 yaşında olduğu hatırlandığında; Türk telif hukukunun genç olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. ©

KAYNAKLAR

- Ayiter Nuşin, *Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972
- Bensan Zübeyir, "Milletlerarası Edebiyat ve Sanat Mülkiyetini Koruma Birliği Muvacehesinde Devletlerin Durumu", *Ankara Barosu Dergisi*, 1955/3, s.179-180
- Duman Ömer, Nazmi Karyağdı, *Telif Kazançlarının Hukuki Mahiyeti ve Vergilendirilmesi*, Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000
- Erdoğan Mehmet, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2007
- Günenç Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, Cilt I, İzmir: Anadolu Yayınları, 1998
- Karaman Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Cilt 3, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003
- Erel Şafak N., *Türk Fikir ve Sanat Hukuku*, Ankara:İmaj Yayınevi,1998
- Yüksel Mehmet, *Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001
- Çevik Orhan Nuri, *Fikri Hukuk Mevzuatı*, Ankara: Yetkin Yayınları, 1988.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri